

Національна Академія наук України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

Левко Войтович

**Удільні князівства
Рюриковичів і Гедиміновичів
у XII–XVI ст.**



Львів 1996



19. ПОДІЛЬСЬКЕ КНЯЗІВСТВО (XIV – ПОЧАТОК XV СТ.)

Проблеми історії Подільського князівства і родини князів Корятовичів, які правили у цьому князівстві розглядали у своїх працях М. Молчановський,¹ А. Прохазка,² О. Гурка,³ Ю. Пузина,⁴ С. Кучинський,⁵ Р. Батура,⁶ Б. Флоря,⁷ П. Параска⁸ та Ф. Шабульдо.⁹ Однак багато аспектів цієї проблеми залишаються дискусійними.

Перш за все досі дискусійним залишається визначення географічних меж Поділля у XIV ст. Ф. Шабульдо прийняв версію Р. Батури з уточненнями П. Параски згідно чого Поділля займало простір між Дністром і Дніпром з його притокою Россю та Чорним морем. Південно-західні кордони Поділля досягали Берладського плато на правому березі Пруту. Західна частина цієї області (Мале Поділля) обіймала околиці пізнішого Кам'янця, Смотрича, Червонограда, Скали, Бакоти і, можливо, простягалася до Південного Бугу.¹⁰ Отже, звідси випливало, що Поділля включало південно-східний регіон Галицько-Волинської держави часів Романа Мстиславича і Данила Романовича, розширений ординцями до берегів Чорного моря. Тобто власне Середнє (Бакоту) і Нижнє (Берладь) Подністров'я Галицької землі та Болохівську землю, яка з часів Романа Мстиславича була остаточно закріплена за Волинню. Оскільки фортеці Брацлав і Сокилець (нині село Немирівського р-ну Вінницької області) були здобуті Вітовтом Кейстутовичем під час його наступу на Федора Корятовича у 1393 р.,¹¹ то можна з досить високою долею вірогідності вважати, що початково північно-східна частина Поділля включала пізніше Брацлавське воєводство. Можна погодитися і з версією Г. Ловмянського, що північно-західна частина Поділля включала Теревовельку волость Галицької землі з замками Теревовля і Стінка.¹²

Відразу виникає питання як і чому сформувалася така географічна область на середину XIV ст. Нам здається, що ця область сформувалася з другої половини XIII ст. до середини XIV ст. як улус певної гілки Чингізидів, сфери впливу якого поступово розширювалися на північний схід і північний захід. Безпосередньо кочовища ординців займали причорноморські степи між правим берегом Дніпра і гирлом Дунаю. Основна частина з них була між середніми течіями Дніпра та Дністра. Ординські міста Кілія, городище Костешти, Старий Орхей (одне з найбільших міст Золотої Орди), Маяки, Велика Мечетня, Хаджибей (на місці нинішньої Одеси), Солоне, Аргамакли-Сарай, Ак-Мечеть і Баліклей у цьому регіоні почали занепадати після перемог Ольгерда, а більшість з них перестала існувати тільки у XV ст. після перемог Вітовта. Якщо нижню течію Дністра і гирло Дунаю ординці опанували ще в 1241 р., то Бакотська волость залишилася за галицькими князями. Вони могли її утримати до 1300 р., тобто до походу хана Токти проти Ногая, який не визнавав зверхності золотоординських ханів ще з 1270-х рр. Лев Данилович успішно використовував протиріччя між ердинськими ханами і не раз вирішував свої проблеми при допомозі війська Ногая. Фактично з 1280 р. галицько-волинські князі платили данину Ногаю. Напевно їх війська були в числі військ Ногая у вирішальній битві з ханом Токтою, яка відбулася 15. 09. 1300 р. десь в низов'ї Південного Бугу чи Дністра у місцевості Куканлик.¹³ У той же час в рядах війська хана Токти були воїни з Суздальської землі. Поразка і загибель Ногая могли привести до остаточного сформування Подільського улусу, який міг отримати котрийсь з братів Токти. При цьому землі на півночі Поділля могли залишитися під управлінням васалів короля Юрія Львовича, але останні були змушені прийняти ординських баскаків. Ми уже звертали увагу, що у колишній Болохівській землі сиділи нащадки Інгвара Ярославича, витіснені Романовичами з Східної Волині. Один з них меджибізький князь Борис [Ярославич ?] згадується у 1234 р. Вони могли вціліти після карального походу Данила Романовича у 1256 р., а після 1300 р. їх нащадки стали безпосередньо ординськими васалами. Останні з них були князь Дмитро, згаданий серед ординських ханів – «дідичів» Подільської землі, яких розбив Ольгерд на Синіх водах, та його син князь Федір Дмитрович, згаданий у вірменській грамоті (з 1362, а не

1062 р.).¹⁴ Правда, іншої думки на походження князя Дмитра дотримується Ф. Шабульдо. Він вважає, що Дмитро був ханом Ямболукської орди.¹⁵ Можна не погодитися з тим, що три ординські «князі» були ханами трьох орд Кримської, Перекопської і Ямболукської. Про існування цих орд у XIV ст. можна лише здогадуватися. У Криму, правдоподібно, був окремих улус, межі якого простягалися Низом Дніпра до його лівого берега. Немає ніяких згадок і підстав про існування окремого Перекопського улусу. На Правобережжі між Дніпром і гирлом Дунаю лежав Подільський улус. Джамбуйлуцька чи Перекопська орда була відламком ногайської орди, який потрапив в Причорномор'я лише у XVI ст. з північно-кавказьких степів. Локалізація Ябу-городка, прийнята Ф. Шабульдо базується на старших працях, які не враховують цих факторів. Нам здається, що у XIV ст. можна говорити лише про Кримський та Подільський улуси. Після загибелі брата Тохти Сарай-Буки боротьбу за Подільський улус повели син Ногая Джека та син Джеки – Кара-Кішек. В часи Узбека улус перейшов до одного з його родичів, сином якого був Хаджібей, іменем якого названа фортеця, яка стояла на місці нинішньої Одеси. Починаючи з Узбека золотоординські хани перестали бути віротерпимими, тому мало вірогідно, що хтось з Чингизидів, членів ханської родини наважився прийняти християнство. Нам здається, що хан Кримського улусу Кутлу-Буки, син Туглук-Тімура, правителя Криму в часи Узбека, виступив на допомогу хану Хаджібею, правителю Подільського улусу. А третім учасником коаліції і битви на Синіх водах у 1362 р. був князь Дмитро, нащадок болохівських князів, який міг володіти Берладом, Бакотою і Верхів'ям Південного Бугу.

В документі угорського короля Людовіка з 1368 р., на який посилається Ф. Шабульдо, йдеться про взаємини брашівських купців з землями «татарського князя Деметрія»,¹⁶ які важко локалізувати. Вони могли бути і на Бирладському плато чи Верхньому Пруті та належати до Подільського князівства, яке входило в Подільський улус. При цьому князь Дмитро був безпосереднім ленником хана Хаджібея. Це пояснює і присутність на Поділлі баскаків. Навіть, якщо погодитися з локалізацією землі князя Дмитра десь на Нижньому Дунаї, то це могло би означати, що князь Дмитро не загинув на Синіх водах у 1362 р., а відступив з ординцями у Добруджу і до 1368 р. отримав від свого сюзерена якісь землі на Нижньому Дунаї, де жило християнське населення.

Брацлавщина і Теревовельщина залишалася під юрисдикцією Галицько-Волинської держави, хоча населення цих територій, напевно, платило данину-вихід Хаджібею. Десь в кінці першої третини XIV ст. ці землі перейшли до князя Дмитра-Любарта Гедиміновича. У 1325 р. він мусив уступити Юрію-Болеславу і зберіг за собою східну частину Луцького князівства – Брацлавщину та Східну Волинь з центром у Любарі (Любартові).

Після смерті Юрія-Болеслава у 1340 р. волинські і галицькі бояри визнали Дмитра-Любарта своїм князем. Майже одночасно розпочалася війна за Галицьку спадщину з польським королем Казимиром III, якого підтримувала Угорщина. Дмитро-Любарт Гедимінович, виступаючи під гаслами збереження держави Данила Романовича, природньо не міг стати васалом Литви. Тому він мусив спочатку обмежитись запрошенням дружин литовських князів, які отримували від нього лени, приймаючи васальну присягу, що дозволяло їм виступати на його стороні формально не порушуючи миру Литви з Польшею, до якої незабаром відкрито приєдналася Угорщина. Угорський король Людовік був не лише свояком Казимира III, але як спадкоємець Арпадовичів мав права на Галицьку спадщину, які були визнані польським королем у 1350 р. Одним з перших князів, які виступили на допомогу Любарту, були Юрій Наримунтович і брати Корятівичі.

Юрій Наримунтович отримав спочатку уділ з центром у Кременці. Природньо припустити, що Любарт почав роздавати лени на своїх давніх землях, в першу чергу на своїй частині Поділля. Напевно там отримали свої перші лени князі Корятівичі.

У великого князя литовського Гедиміна було семеро синів. Шостим з них був Коріат-Михайло. В порівнянні з Ольгердом, Кейстутом та Євнутом, які боролись за великокняжий престол в Литовсько-Руській державі, Наримунтом, який приймав активну участь у політичній боротьбі в різних землях, чи Любартом, який все життя боровся за відновлення і збереження Галицько-Волинської держави, Коріат Гедимінович нічим себе не проявив. Коріат-Михайло отримав від батька Новоградське князівство в Західній Білорусії і володів ним до самої смерті бл. 1360 р. У 1349 р. великий князь

Ольгерд Гедимінович послав його разом з свислоцьким князем Семеном в Золоту Орду до хана Джанібека просити допомоги проти московського князя Семена Івановича Гордого. Хитрий і непересячний політик Семен Гордий тримав руку на пульсі подій, які відбувалися в Орді. Йому стало відомо про місію князів Коріата та Семена. Московський князь послав в Орду свого боярина Федора Глібовича з жалобою на Ольгерда та багатими дарами. Джанібек повірив московському князю. Литовське посольство було арештовано і відвезено ханським послом Татуєм в Москву. Ольгерд мусив піти на мир з Семеном Гордим, за яким в 1350 р. невдалі дипломати та їх свита повернулися в Литву. Далі Коріат-Михайло в велику політику не встрявав, він жив у своєму невеликому князівстві, виховавши численне покоління, більшості членів якого судилося стати українськими патріотами.

В 1352 р. один з старших синів Коріата-Михайла – Юрій з своєю дружиною брав участь у війні Дмитра-Любарта Гедиміновича проти польського короля. Юрій Корятович в числі інших волинських князів підписав угоду з королем Казиміром III та мазовецькими князями. Можемо здогадуватися, що його уділ знаходився десь у північно-східній частині Волині або в Любартовій частині Поділля. Окремий уділ на Волині отримав від Любарта і один з молодших синів Коріата – Дмитро. Те, що Дмитро Михайлович в Москві прийняв прізвисько Боброк-Волинський, дало підстави дослідникам говорити про його володіння в районі Бібрки на Львівщині. Правда, Бібрка вперше згадується в документах під 1436 р. як володіння Внучека з Кутна,¹⁷ але ріка Бобрка (Боброк) відома з 1211 р.¹⁸ Між 1353–1366 рр. район р. Бобрка міг знаходитись у в числі володінь, залежних від Волинського князівства, васалом якого був Дмитро Михайлович. Можливо, що на цих землях було зложено замок Боброк, який дав початок пізнішому місту Бібрка. В 1366 р. ці землі перейшли до Польщі. Напевно після втрати Боброцького князівства молодший Корятович (його називали Дмитром Михайловичем по християнському імені батька) став шукати щастя в Сіверській землі. Родинне Новогрудське князівство було невеликим, а у Коріата було 8 синів. З Сіверщини Дмитро Михайлович перейшов на службу до суздальсько-нижегородського князя Дмитра Костянтиновича. Військові таланти волинського князя не залишилися непоміченими при дворі найбільшого конкурента Дмитра Костянтиновича – московського князя Дмитра Івановича. Шлюб із рідною сестрою московського князя відкрив дорогу Дмитру Михайловичу до найвищого становища при московському дворі. З 1371 р. Дмитро Боброк-Волинський стає головним воєводою московського князя. В цьому ж році він очолював московське військо в поході на Рязань. У 1376 р. успішно воював з волзькими булгарами, а в 1378 р. – проти ординських військ. Зимою 1379–1380 рр. він був одним з воєвод у поході на допомогу брянському князю Дмитру Ольгердовичу. Разом з ним похід очолювали серпуховський князь Володимир Андрійович, двоюрідний брат великого князя, і полоцький князь Андрій Ольгердович, які стояли вище по родовому рахунку. Але фактично керував походом князь Дмитро Боброк-Волинський. Успіхом цього походу було зайняття Трубчевського та Стародубського князівств. Та найбільш в повній мірі талант Дмитра Михайловича розкрився в знаменитій битві на Куликовському полі. В цій битві брали участь волинські дружинники, які разом з князем Дмитром виїхали на службу до московського князя. Російський історик Б. Рибаків допускає, що разом з князем в Москву потрапили і окремі культурні пам'ятки, в їх числі і знамените «Слово о полку Ігоревім».¹⁹ Засадний полк, який вирішив долю Куликовської битви, очолювали серпуховський князь Володимир Андрійович, князь Дмитро Боброк-Волинський, брянський князь Роман Михайлович, кашинський князь Василь Михайлович та новосильський князь Роман Семенович. По чисельності це була одна з найбільших частин армії Дмитра Донського. Керував діями полку князь Дмитро Михайлович Боброк-Волинський. Саме він утримав гарячого серпуховського князя від передчасного удару і ввів полк в дію після того як Мамай кинув у битву свій останній резерв.²⁰ Дальша доля князя Дмитра Боброк-Волинського губиться в бурхливих подіях кінця XIV ст. Версія щодо його загибелі у 1399 р. в битві на р. Ворсклі маловірогідна.²¹ Він відсутній у всіх основних переліках загиблих князів.²²

Згідно Супрального і Слуцького та інших літописів польський король Казимир III прислав подільському князю Костянтину Корятовичу глейтові листи, запрошуючи на переговори щодо шлюбу з одною із своїх дочок. Князь Костянтин відмовився від цього союзу, не бажаючи переходити з православної у католицьку релігію.²³ Ще О. Бальзер звернув увагу, що мова могла йти тільки про Кунегунду, видану у 1345 р. за бранденбургського курфюрста Людовіка, бо старша дочка короля

Єлизавета вийшла заміж за поморського князя Богуслава V ще в 1343 р.²⁴ Отже, як правильно вирішив Ф. Шабульдо, ці переговори могли відбутися лише у 1344 р.²⁵ Звертає на себе увагу той факт, що король запропонував подільському князю глейтовий лист, тобто лист безпеки. Польський король зумів домовитися з частиною галицької знаті і став поступово приєднувати окремі території, зокрема Сяноцьку землю, можливо частину Перемишельської та Звенигородської земель. В числі його прихильників були вже згадувані бояри Ходек, Петро і Осташок Корчаки та Волчок з Дроговижа. В контексті цієї політики природними були і переговори з подільським князем. Зрозуміло, що коли саме йому, а не князю Юрію було запропоновано шлюб з дочкою короля, то Костянтин був найстаршим з братів.

Літописець спеціально відзначив вірність князя Костянтина Корятювича православ'ю. Його брат Олександр не був таким твердим. Він тримав Теревовельську волость,²⁶ надану йому, напевно, Любартом після 1340 р. Наступ короля Казимира III в серпні-листопаді 1349 р. закінчився захопленням Галицької землі і більшої частини Волині. Щоб не втратити свого князівства Олександр Корятювич, очевидно, присягнув польському королю. Саме тому в грамоті Спитку з Мельштина від 12.06.1395 р. на володіння Поділлям зазначено, що округи Теревовля і Стінка залишаються з правами, які вони мали при Казимирі III та Владиславі Опольському, на що звернув увагу Ф. Шабульдо.²⁷ Олександр Корятювич, схоже, змушений був погодитися прийняти до себе і католицький клір. Папа Климентій IV буллою від 14.03.1351 р. повідомив архієпископа гнєзненського і весь клір Польщі про опанування королем Казимиром землі невірних русинів і можливість створення там семи єпископств, об'єднання русинів з литовцями та часте вторгнення в ці землі татар, для захисту від яких було покладено збирати десятину з усіх церковних маєтностей протягом чотирьох років, яка мала бути поділеною між королем і папою.²⁸ Можливо, що і сам князь прийняв католицьку віру. Його заслуги були відзначені у 1366 р., а також спеціальною буллою папи Григорія XI від 30.01.1378 р., якою папа запевняє кожному захисникові єдності з римською церквою і зокрема володарю Кам'янця на Русі князю Олександру повноваження надавати місцевому населенню певні духовні відпущення.²⁹

Отже десь в 1341–42 рр. Любарт Гедимінович надав Корятювичам уділи у своїх старих володіннях. Костянтин отримав Брацлавщину, Юрій – можливо північно-східну частину Волині з Любаром, а Олександр – Теревовельщину. Вже у 1344 р. Казимир III безуспішно пробував домовитися із старшим з братів. Шлюб його дочки з подільським князем фактично привів би до анексії Галицької землі. Після наступу осінню 1349 р. король таки зайняв Галицьку землю, причому теревовельський князь Олександр Корятювич став його васалом. Костянтин Корятювич, напевно, залишився васалом Любарта, як і наступний брат – Юрій. Однак у бойових діях в 1351–52 рр. ні Костянтин ні Олександр Корятювичі участі не брали. Напевно Костянтин привів ординців, які вторгнулися у Теревовельське князівство, а Олександр просто не став чинити їм опору. Про цей похід у 1352 р. згадує Ян Длугош, повідомляючи про вторгнення ординців на «підпорядковане Польському королівству Поділля.»³⁰

Активну участь у війні взяв лише Юрій Корятювич, який і підписався під угодою 1352 р. Після цього миру Боброцький уділ отримав Дмитро Корятювич.

У 1362 р. великий князь Литви Ольгерд Гедимінович виступив проти ординців. У битві на Синіх Водах (р. Синюха, притока Південного Бугу) він розгромив війська ханів Подільського і Кримського улусів – Хаджибея і Кутлу-Буки та князя Малеого Поділля Дмитрія, який був данником Хаджибея. У війську Ольгерда були дружини трьох старших Корятювичів: Костянтина, Юрія і Олександра. Князь Дмитро загинув чи втік з ординцями. Його син Федір теж не зміг утриматись і Мале Поділля перейшло до Костянтина Корятювича. Разом з Брацлавщиною воно утворило Подільське князівство. Любарський уділ Юрія Корятювича, напевно, в нових умовах став залежати від сюзерена Подільської землі. Можливо, що формально Костянтин Корятювич став васалом великого князя литовського. Так чи інакше, але у новій війні Любарта з королем Казимиром Корятювичі нічим не допомогли своєму колишньому сюзерену. Олександр, який залишився польським васалом, воював на стороні Казимира III та поставив свій підпис під миром 1366 р.³¹ Можливо, що саме його військо вторгнулося в Боброцький уділ. Князь Дмитро Корятювич не став чинити активного опору, а просто відступив на

Волинь, де Любарт, розлютований поведінкою Корятівичів, не дав йому уділу, що і штовхнуло цього князя до еміграції. Після поразки Любарта у 1366 р. Олександр Корятівич отримав від короля Казимира III Володимирське князівство.³² Володимирське князівство Олександр Корятівич тримав аж до смерті польського короля у 1370 р. Навіть вже будучи подільським князем він ще до привілея краківським купцям з 1375 р. привісив печатку з титулом володимирського князя.³³ Це могло тільки означати, що князь Олександр не полишив надій повернути собі Володимирське князівство.

Костянтин Корятівич після 1362 р. тримав столицю у Смотричі. Літописець відзначив, що Подільська земля (Мале Поділля) була сильно розорена баскаками і атаманами. Занесена в літописи легенда розповідає, що на острів (фактично півострів), де пізніше виник Кам'янець, загнали багато оленів. Князі, які полювали тут, оцінили вигоди місцевості і вирішили збудувати на цьому місці місто.³⁴ Археологічні розкопки на території Кам'янця дозволяють говорити про окремі поселення ще в VIII–IX ст., але це не були міські поселення. Схоже, що справді Корятівичі застали тут пустку, де гуляли олені. Кам'янець почав будуватися після 1362 р. і в числі перших поселенців тут були, напевно вірмени, які відгукнулися на заклик князя Федора Дмитровича, копію грамоти якого відшукав Мінас Медічі (Бжшкянц).³⁵ Вірменських переселенців з Солхату в Криму прийняв князь Костянтин Корятівич і розмістив у новозаснованому місті. У посланні католікоса Теодороса II до вірменів України, датованому 13.08.1388 р., вірменська громада в Кам'янці згадується попереду громад Луцька, Володимира і Києва,³⁶ що може говорити про її чисельність.

У 1365 р. Костянтин Корятівич видав грамоту купцям Кракова на вільну торгівлю з Поділлям.³⁷ На наш погляд ця грамота помилково датується 1385 р. В цьому році в грамоті би неминуче був згаданий Кам'янець-Подільський, який поступово перетворювався у головний торговельний центр регіону. А у 1365 р. будівництво Кам'янця лише починалося. Грамота, надана краківським купцям у 1365 р., може бути і підтвердженням позиції нейтралітету, яку зайняв подільський князь у наступній війні польського короля з Любартом Гедиміновичем. Цей нейтралітет був дружельюбним до польського короля. Грамота 1375 р., якою князь Олександр підтвердив краківським купцям право вільної торгівлі з Поділлям,³⁸ була фактичним повторенням грамоти 1365 р.

Князь Костянтин Корятівич, напевно, помер після 1366 р. і до 1374 р. Відома грамота Немирі на Бакоту, ніби-то надана князями Костянтином та Федором у 1388 р., могла бути надана одним Федором Корятівичем. На підставі цієї грамоти вважають, що Костянтин Корятівич княжив на Поділлі після Юрія та Олександра.³⁹ Це ніби-то відповідає і порядку князів у літописах, але ці ж літописи послідовно розповідають про діяльність Костянтина, Юрія, Олександра і Федора.⁴⁰ Виходячи з практики успадкування престолів, не міг польський король пропонувати Костянтину руку дочки, як би той не був найстаршим з братів. З тої ж причини не міг старший Костянтин зайняти подільський стіл після молодших братів. П. Параска звернув увагу, що у Білгороді-Дністровському у 1386 р. був воєвода Костянтин, висловивши здогад, що ним міг бути Костянтин Корятівич.⁴¹ Якщо прийняти його версію, то виходить, що Костянтин Корятівич до 1374 р. був прогнаний з Поділля братами і зумів повернутися аж у 1386 р. чи навіть трохи пізніше. Така версія узгоджується із спостереженням Ф. Шабульдо, який звернув увагу на зміни в політичному курсі князівства, які настали по смерті Олександра і вигнанні Бориса, падінні католицької партії і змінах у боярських верхах. Червоноградського воєводу, а потім подільського старосту Гринка, кам'янецького воєводу Остафія, смотрицьких воєвод Олеська і Рогозку замінили Немира Бакотський, Михайло Прочович і Павло Слупич, яких пізніше знаходимо в оточенні Федора Корятівича.⁴² Правда, це могло би означати, що документ 1388 р. просто був наданий Федором Корятівичем. Однак ми все ж погоджуємося з можливістю і такого перебігу подій. При будь-яких версіях можна стверджувати що у 1362–1370 рр. Подільське князівство не залежало від Орди і Польського королівства, а його залежність від Литви була чисто номінальною.

Наступним подільським князем став Юрій Корятівич. Після 1370 р. втратив Володимирське князівство Олександр Корятівич. За ним залишилося тільки Теревовельське князівство. Олександр Корятівич став васалом старшого брата і, напевно, отримав від нього ще й частку на Малому Поділлі з Кам'янцем. Столиця Поділля залишалася у Смотричі. Не випадково грамота 1374 р. на надання

Кам'янцю-Подільському магдебургського права написана від імені двох князів – Юрія і Олександра.⁴³ Юрій Корятович намагався провадити активну політику, вмішуючись у справи сусідньої Молдови. Водночас йому довелося зіткнутися з протидією ординців, які продовжували вважати його князівство частиною Подільського улусу, зобов'язаною платити вихід-данину. Ординці вмішувалися у справи і сусідньої Молдови. Під 1374 р. літописець записав: «Того же лета в сенине ходила Литва на татарове на Темеря и бышетъ межи их бой.»⁴⁴ Темеря – тобто Тімур, ім'я поширене серед Чінгизидів в XIV ст. Можливо, що один з них тримав Подільський улус і намагався поширити свій вплив на Молдову в 1370-х роках, коли там правив господар Богдан. Молдовські літописи не повідомляють нічого про походження цього господаря, але й не пов'язують його з попередньою династією Драгоша чи з наступною династією Петра Мушати.⁴⁵ Схоже, що Юрій Корятович втрутився у боротьбу за молдовський престол. Його підтримала частина місцевого боярства, які проголосили його господарем в протигагу ординському ставленику Богдану, якого підтримував хан Подільського улусу Тімур. «... а князя Юрья Волохове взяли его себе воеводою и тамо окормили.»⁴⁶ Загибель князя можна датувати 1374 р.⁴⁷

В 1375 р. подільським князем вже був наступний брат Олександр Корятович. В грамоті, виданій Смотрицькому монастирю 17. 03. 1375 р. він титулується «князем і господарем Подільської землі». З цієї грамоти видно, що подільське населення було змушене періодично платити данину ординцям.⁴⁸ Можливо, що ординська загроза змусила Олександра Корятовича перенести столицю в Кам'янець, додатковим укріпленням якого служила сама природа. А можливо, що Олександр Корятович просто переніс столицю краю в центр свого уділу. Намагаючись укріпити Подільське князівство, він шукав союзника, на якого міг би спертися. Польща сама претендувала на Поділля. Литва не обмежувала автономії тих князівств, які потрапляли в її орбіту після того, як місцеві еліти погоджувалися на литовських князів. Але Литва так і не подала дієвої допомоги Любарту Гедиміновичу. Сусідня Молдова і сама потребувала допомоги в обороні від ординців. Залишався лише один сусід, який допомагав Польщі воювати проти Любарта, при цьому зазначаючи, що спадщина Данила Галицького належить саме йому. Цим сусідом було Угорське королівство. Лише воно могло допомогти і проти Орди і проти Польщі. Унія Польщі і Угорщини не означала об'єднання територій. Проти очікувань зайняті галицькі землі не були анексовані. У Львові було посаджено васального князя Владислава Опольського. Цей князь став карбувати монети, титулуватися господарем і проводити власну політику. Саме тому, напевно, Олександр і звернувся до Угорщини. Коли у 1377 р. король Людовик виступив знову проти Любарта, подільський князь присягнув йому як васал.⁴⁹ Разом з Олександром присягнув і його брат Борис. Ф. Шабульдо вважає Бориса співправителем Олександра, але з листа короля Людовика випливає тільки, що цей князь присягнув разом з братом від імені Подільської землі з її 11 замками. Це могло означати, що Борис як васал тримав якусь частку в Подільській землі і, як васал підписав грамоту разом з своїм сюзереном. Щодо особи князя Бориса, про якого літописи не згадують, то, на нашу думку, «Борис» – хрестильне ім'я одного з Корятовичів, які загинули у битві на р. Ворсклі. Скоріше це був Семен, бо князя Гліба Супральський літопис називає Левом.⁵⁰

Були думки, що пошуки допомоги в Угорщині розпочалися ще раніше. Коли у 1360 р. помер Коріат-Михайло Гедимінович, Новгородське князівство, не перейшло до його спадкоємців, а було розділене між старшими братами. Одночасно наймолодший Федір мусив уступити свою невелику частку у Новгородському князівстві Кейстуту Гедиміновичу.⁵¹ Дарча грамота Мукачівському монастирю, ніби-то надана Федором Корятовичем у 1360 р., була підтверджена імператором Леопольдом у 1692 р. Більшість дослідників вважають, що вона була сфальшована у XV ст., але Ю. Вольф, слідом за К. Стадницьким допускав перебування молодшого Корятовича в Угорщині десь в 1360–1370 рр., де він міг отримати якісь володіння з Мункачем і заложити монастир.⁵² Мункач разом з більшістю жупи Берег належали до володінь королеви Єлизавети про що свідчать грамоти містам Ломпертсасу (Берегову) та Мункачу (Мукачеву). Остання грамота надана 22.05.1376 р.,⁵³ але це не дозволяє виключати можливість, що Федір Корятович міг перебувати якийсь час в Закарпатті, особливо у 1360–1370 рр., і отримати якісь володіння у королівському домені. Пізніше король Сігізмунд Люксембург називав князя Федора Корятовича дядечком. Мати Сігізмунда – Єлизавета була дочкою по-

морського князя Богуслава V, дружина Федора Корятовича Ольга могла бути її сестрою. Але княгиня Ольга підтримувала православ'я на Закарпатті і заложила монастир. Якщо б Ольга була вихована в католицькому дусі, то, навіть перейшовши на релігію мужа, навряд чи вона б проявляла таку активність. Дружиною короля Сігізмунда була дочка короля Людовика від другого шлюбу з дочкою бана Боснії Стефана Контроманіса. З її сестрою міг одружитися князь Федір. Не виключено, що саме такий перебіг подій привів до того, що Ольгерд Гедимінович допоміг Корятовичам розширити їх володіння за рахунок Малого Поділля.

Олександр Корятович загинув в боротьбі з ординцями бл. 1380 р. або не пізніше 1385 р. Як було сказано вище, ми вважаємо, що після нього князем став Федір Корятович. Хоча можливо, що Костянтин Корятович не помер у 1370-х рр., а зумів повернутися, скориставшись незадоволенням католицькою партією на Поділлі. Він міг призвати Федора Корятовича, який після повернення з Угорщини, можливо, отримав невеликий з центром у Гомелі. До 1388 р. Федір Корятович став сюзереном Поділля.

Невдовзі перед ним стало завдання збереження незалежності Подільського князівства. В 1385 р. Кревська унія об'єднала Литву і Польщу. Великий литовський князь Ягайло Ольгердович став польським королем Владиславом IV, одружившись з королевою Ядвігою. Польща зайняла Галицьку землю і готувалась до анексії інших князівств. Частина Гедиміновичів виступила проти унії і підтримала бунт гродненського князя Вітовта Кейстуовича проти поставленого королем великого князя Скіргайла Ольгердовича. Тоді в 1392 р. в Острові Владислав-Ягайло домовився з Вітовтом, признавши його великим князем Литви-Русі. Як компенсацію Скіргайло Ольгердович мав отримати Київське князівство. Проти цієї угоди була організована коаліція князів, куди ввійшли вітебський князь Свидригайло Ольгердович, сіверський князь Корибут Ольгердович, київський князь Володимир Ольгердович і подільський князь Федір Корятович. Ці князі були проти підпорядкування новій Польсько-Литовській державі. В той час одним з найактивніших прихильників унії виступав князь Борис Корятович.

В цій ситуації Вітовт проявив себе блискучим політиком. Раптовим ударом він розгромив вітебського князя та його союзника смоленського князя Юрія Святославича. Було взято Друцьк, Оршу та Вітебськ. Юрій втратив Смоленськ на користь брата Гліба, а полоненого Свидригайла привезли в Краків, звідки йому вдалося втекти в Угорщину. Зимом 1393 р. програв війну сіверський князь Корибут Ольгердович і мусив втікати в Рязань до свого тестя. Володимир Ольгердович і Федір Корятович залишилися самі. Подільський князь залучив до союзу молдавського господаря Романа.

Весною 1393 р. Вітовт раптовим ударом здобув Овруч та Житомир. Щоб розірвати союз київського князя з Федором Корятовичем, він запропонував йому вигідний мир. Володимир повірив Вітовту і вийшов з боротьби. Не пройшло і року, як він жорстоко поплатився за цю помилку коли залишився сам і мусив капітулювати.

Восени 1393 р. молдавсько-подільські війська потерпіли поразку. Федір Корятович покинув Поділля і з сім'єю виїхав в Угорщину, сподіваючись з допомогою Сігізмунда продовжити боротьбу. Поділля було залишено на воєводу Нестиса, якому на допомогу прибули молдовські та угорські загони.⁵⁴ Виїжджаючи до угорського двору, князь, звичайно, не міг взяти з собою 40–60 тисяч подолян, як пізніше фантазував Ю. Венелін. Подільські фортеці були досить потужні і Федір Корятович сподівався, що вони витримають облогу військ Вітовта до підходу угорських військ. На угорського короля сподівались і Свидригайло Ольгердович і волинський князь Федір Любартович, які зібрались при дворі Сігізмунда. Крім того Угорщина не признавала анексії Польшею Галицької землі, висуваючи власні права на Галицьку спадщину, признані свого часу Польшею. Але цим надіям не судилося збутися. Сігізмунд нічим не допоміг ні своєму дядечку (як він називав Федора Корятовича) ні іншим князям.

Вітовт здобув Брацлав і Соколець. Жителі Кам'янця вночі пропустили литовців в місто. Воєвода Нестис здав Смотрич, Скалу і Черлений городок.⁵⁵ Кам'янець великий князь передав польському полководцю Спитку з Мельштина.⁵⁶

Побачивши нерішучість угорського короля більшість князів поспішила помиритись з Ягайлом і Вітовтом. Федір Корятович до кінця залишився противником обох. Свої права на Поділля він передав угорському королю, діставши взамін жупи Берег і Шарош, а в 1396 р. в довічне володіння Мукачівську та Маковицьку домінії. «Федір, князь подільський, ішпан березький і шарошський», а пізніше «Федір, князь Подолії і воєвода Мукачева» вибрав собі столицею місто над Латорицею. Заселений католиками-сасами Лампертсас, який був центром жупи Берег, напевно не сподобався князю. Своє серце він віддав Мукачеву, де переважали русини-українці. Було зведено новий замок Паланок, сліди якого зберегла стримана краса Верхнього замку в Мукачеві. Федір Корятович багато зробив для культурного, економічного і національного розвитку краю. Безперечно угорські історики мають деяку рацію «звинувачуючи» князя в українізації краю. Але не приведені подолання були причиною цього. Князь реформував церковну організацію краю. На Чернечій горі під Мукачевом було закладено монастир з бібліотекою, якому досить довго судилось бути головним культурно-освітнім центром Закарпаття. Дружина князя Ольга збудувала жіночий монастир на Сорочиній горі, вище с. Підгоряни. Цей монастир був зруйнований в XVI ст. До Федора Корятовича неznані мукачевські єпископи. На нашу думку ця єпархія була організована з допомогою князя, так як пізніше в регіоні вже не було такої еліти, під силу якій було здійснити подібну справу.

При князі Федорі Корятовичу похжавилась економіка і торгівля. Важливого значення набув мукачівський ярмарок, який з початку XV ст. став проводитись щорічно і тривав з 27 вересня на протязі кількох днів. В 1412–1413 рр. старий князь Федір Корятович разом з бароном Перені прогнав з Королева синів Драга, внуків воєводи Саса, які тероризували місцеве населення та заваждали торгівлі. Документи свідчать також про непорозуміння князя з егерським єпископом, котрий претендував на юрисдикцію над територією, де князь утвердив мукачівську православну єпархію. Цікаво, що герб у князя був волинський – св. Юрій, вбиваючий списом змія, тоді як більшість Гедиміновичів користувались литовським гербом Погоня.

Федір Корятович помер в 1414 р. і був похований в соборі мукачівського монастиря. Дружина Ольга померла в 1416 р. Синів в них не було і володіння відійшли назад до королівського домену. Обидві дочки вийшли за угорських магнатів. Марія – за Емеріха Марцалі, Анна – за палатина Гарая.

Подільське князівство, напевно, залишилося леном корони і великого князівства. Спитко з Мельштина отримав від короля Кам'янець, але з інших земель мусив нести службу Вітовту. Через це він взяв участь в битві на р. Ворсклі, де і загинув. Частина джерел називає його князем, що свідчить, що Подільське князівство залишалось ще державою і при польському наміснику. У битві на р. Ворсклі 12.08.1399 р. загинули молодші Корятовичі – Гліб та Семен.⁵⁷

Подільське князівство було відновлене самим королем Ягайлом у 1400 р. Він викупив у вдови Спитка з Мельштина її володіння в Подільській землі і передав ціле князівство Свидригайлові Ольгердовичу. У 1401 р. новий подільський князь видав привілей домініканському монастирю у Кам'янці. Серед свідків на першому місці стоїть підпис «Wasilio duce dicto Boszki»,⁵⁸ тобто божеського (бузького) князя, васала Свидригайла, який володів землями у верхів'ях Південного Бугу. Князь Василь Корятович присягнув Ягайлу в 1403 р.⁵⁹ На нашу думку, саме цей князь розписався у грамоті Свидригайла Ольгердовича. Він зберіг свій уділ ще з часів Федора, присягнувши Вітовту у 1393 р., або отримав ці землі від нового сюзерена вже у 1400 р. Разом з Михайлом Корятовичем він згадується в Холмському помяннику. Мало вірогідно, щоби під іменем Михайла міг там бути сам Коріат-Михайло. Серед сподвижників Свидригайла є загадкова фігура князя Михайла Костянтиновича. Цей князь у 1439–1448 рр. мав невеликі володіння в Галицькій землі. У 1452 р. йому підтвердили Буремлю та інші землі на Волині, надані свого часу Свидригайлом. Від Михайла Костянтиновича пішли князі Курцевичі, які вважали себе нащадками Коріата. Й. Вольф пропонував Михайла Костянтиновича ототожнити з пінським князем з таким самим іменем, який у 1446–1451 рр. був поставлений Свидригайлом володимирським старостою.⁶⁰ Але Михайло Костянтинович міг бути Корятовичем, племінником Василя і сином Костянтина Корятовича. У 1404 р. король надав Свидригайлу Сіверське князівство. Поділля знову було передано королівським намісникам. Напевно тоді і Василь Корятович втратив

свій уділ. Разом з племінником він залишився васалом Свидригайла і, зрештою, Корятовичі-Курцевичі отримали володіння на Волині. Це може пояснити і їх запис у Холмському помяннику. У 1440 р. серед інших князів вони зустрічали Казимира Ягеллончика.

Литва продовжувала добиватися повернення Поділля і у 1411 р. король мусив погодитись на це. Однак, спираючись на польську шляхту, посажену на Подільській землі, уряд фактично зірвав присягу Вітовту у 1414 та 1418 рр. Пізніше великому князю литовському вдалося посадити у Кам'янці свого намісника Довгирда, але навіть у 1430 р. король надав подільській шляхті особний привілей, що не мав права робити, обминаючи Вітовта Кейстуовича. Пізніше польська сторона твердила, що Вітовт зобов'язався повернути Поділля по своїй смерті, однак відповідні угоди відсутні. З одного, правда не дуже певного джерела, можна судити, що у 1427 р. готувалася змова з метою захоплення кам'янецького замку і передачею його королівському урядовцеві. Лідери подільської шляхти – католицький біскуп Павло, Грицько Кирдеєвич, Михайло і Теодор Бучацькі довідалися про смерть Вітовта раніше за намісника Довгирда. Вони підступом ув'язнили його і захопили подільські замки Кам'янець, Смотрич, Скалу і Червоногород.⁶¹

Як тільки-но Свидригайло Ольгердович став великим князем литовським, він відразу ж спробував вернути Подільське князівство. Вже у 1430–1431 рр. цю спробу невдало здійснив Федір Острозький. Польські дослідники пробували звинуватити Я. Длугоша, що він сплутав Федора Острозького з Федьком Несвізьким. Нам здається, що князь Федько Несвізький очолив боротьбу за Поділля після невдач Федора Острозького. Федько Несвізький зумів зайняти принаймі частину Поділля. У 1432–34 рр. він був подільським старостою. Напевно, сподіваючись утримати у своїх руках Подільське князівство, князь Федько Несвізький у 1434 р. присягнув королю як староста кам'янецький і брацлавський.⁶² У подальшій боротьбі Польща утримала за собою лише Мале Поділля з Кам'янцем, територія якого була перетворена у Подільське воєводство.

Теребовельське князівство тоді або ж ще раніше, у 1393 р. було повернене до складу Руського королівства, а потім стало частиною Руського воєводства. Литва старанням Свидригайла утримала Брацлавську частину Поділля. Значну частину цих земель закріпили за собою нащадки князя Федька Несвізького від яких пішли князі Збаразькі, Вишневецькі, Порицькі і Воронецькі.

¹ Молчановский Н. Очерк известий о Подольской земле до 1434 года. К., 1885

² Prohaska A. Podole iennem Korony, 1352–1430. Kraków, 1895

³ Gorka O. Zagadnienie czarnomorskie w polskiej polityce sredniowiecznej // PH, 1933, z. 1/2

⁴ Puzyna J. Koriat i Koriatowicze oraz sprawa podolska // Ateneum, Wilno, 1936, r. 4, s. 12–19; Ibid., Pierwsze wystapienia Koriatowiczów na Rusi Poludniowej // Ateneum, Wilno, 1938, r. 13, z. 2, s. 1–67

⁵ Kuczynski St. M. Sine wody. Rzecz o wyprawie Olgierdowej 1362 r. // Kuczynski St. M. Studia z dziejów Uropy wschodniej X–XVII w. W., 1965

⁶ Батура Р. Борьба Литовского великого княжества против Золотой Орды. От нашествия полчищ Бату до битвы у Синих вод. Автореферат дис. канд. истор. наук. Вильнюс, 1972; Batura R. Lietuva tautu kovoje pries Aukso Orda. Vilnius, 1975

⁷ Флоря Б. Н. Литва и Русь перед битвой на Куликовом поле // Куликовская битва. Сб. стат. М., 1980, с. 142–173

⁸ Параска П. Ф. Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства. Кишинев, 1981

⁹ Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского. К., 1987

¹⁰ там же, с. 43

¹¹ ПСРЛ, т. 35, с. 66

¹² Łowmiański H. Wcielenie Litwy do Polski w 1386 r. // Ateneum, Wilno, 1937, r. 12, s. 66

¹³ Шабульдо Ф. М. Op. cit., с. 15–16

¹⁴ Войтович Л. В. Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів., с. 88, 90, 94; його ж, Болохівські князі // Київ, 1991, № 8, с. 158–159

¹⁵ Шабульдо Ф. М. Op. cit., с. 71–72

¹⁶ Documente privitoare la istoria Romanilor, culese de L. Hurmuzaki, Bucuresti, 1882, vol. 1, p. 144

- ¹⁷ Akta grodzkie i ziemskie., t. XIV, Lwow, 1889, s. 91, 106, 112
- ¹⁸ ПСРЛ, т. II, стб. 730
- ¹⁹ Рыбаков Б. А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. М., 1963, с. 73
- ²⁰ Кирпичников А. Н. Куликовская битва. Л., 1980, с. 99
- ²¹ Шабульдо Ф. М. *Op. cit.*, с. 147
- ²² ПСРЛ, т. 15, вып. 1, с. 458–459; т. 35, с. 47, 73
- ²³ ПСРЛ, т. 35, с. 66, 74, 138, 160, 186, 207, 228
- ²⁴ Balzer O. *Genealogia Piastow*. Krakow, 1895, s. 394, 396
- ²⁵ Шабульдо Ф. М. *Op. cit.*, с. 45
- ²⁶ Ruzyna J. Koriat i Koriatowicze oraz sprawa podolska // *Ateneum*, Wilno, 1936, r. 4, s. 12–19; *Ibid.*, *Pierwsze wystapienia Koriatowiczow na Rusi Poludniowej* // *Ateneum*, Wilno, 1938, r. 13, z. 2, s. 11–67
- ²⁷ Шабульдо Ф. М. *Op. cit.*, с. 51–52
- ²⁸ *Bullarium Poloniae*. Ed. et cur. Irena Sulkowska-Kuras et Stanislaw Kuras, Romae, 1985, t. II, 518
- ²⁹ *Bullarium Poloniae*, t. II, 4439
- ³⁰ Dlugosz J. *Roczniki czyli Kroniki slawnego Królewstwa Polskiego W.*, 1975, t. 5, ks. IX, s. 419
- ³¹ Czyczyński A. *Traktat ksiązat litewskich z Kazimierzem Wielkim z roku 1366* // *КН*, 1980, z. 3, s. 514
- ³² Joannis de Charnkow. *Chronicorum Polonorum* // *МРН*, t. 2, 1871, s. 631; Dlugosz J., *Op. cit.*, t. 5, ks. IX, s. 419
- ³³ Молчановский Н., *Op. cit.*, с. 214–215
- ³⁴ ПСРЛ, т. 35, с. 66, 228
- ³⁵ Дашкевич Я. Грамота Федора Дмитровича 1062 р. (нарис з української дипломатики) // *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. К., 1962, № 4, с. 9–18
- ³⁶ Дашкевич Я. Давній Львів у вірменських та вірмено-кипчацьких джерелах // *Україна у минулому*. вип. 1, К. -Ль., 1992, с. 10–11
- ³⁷ *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa*. Kr., 1879, № 60, s. 74
- ³⁸ там же, № 57, с. 71
- ³⁹ Шабульдо Ф. М., *Op. cit.*, с. 87
- ⁴⁰ ПСРЛ, т. 35, с. 66, 74, 138, 160, 186, 207, 228
- ⁴¹ Параска П., *Op. cit.*, с. 105–106, 109–110
- ⁴² Шабульдо Ф. М., *Op. cit.*, с. 87
- ⁴³ Молчановский Н., *Op. cit.*, с. 206–210
- ⁴⁴ ПСРЛ, т. XV, вып. 1, стб. 106
- ⁴⁵ *Славяно-молдавские летописи XV–XVI вв.* М., 1976, с. 25, 35, 58, 62 68, 105, 117
- ⁴⁶ ПСРЛ, т. 35, с. 66
- ⁴⁷ Ruzyna J. *Korjat i Korjatowicze*// *Ateneum*. Wilno, 1930, t. VII, zesz. 3–4, s. 439
- ⁴⁸ *Акты ЗР*, 1846, т. 1, № 4, с. 21
- ⁴⁹ Шабульдо Ф. М., *Op. cit.*, с. 87
- ⁵⁰ ПСРЛ, т. 35, с. 52
- ⁵¹ Wolff J. *Kniaziewie Litewsko-Ruscy od konca czternastego wieku W.*, 1895, s. 277
- ⁵² там же, с. 177
- ⁵³ Троян М. В. *Мукачівський замок*. Ужгород, 1982, с. 12–13
- ⁵⁴ ПСРЛ, т. 35, с. 66, 74
- ⁵⁵ там же, с. 66
- ⁵⁶ Dlugosii J. *Historiae Poloniae*. t. IV, Kr., 1873, X, s. 488
- ⁵⁷ ПСРЛ, т. 35, с. 52, 73, 139, 161, 208, 229
- ⁵⁸ Молчановский Н., *Op. cit.*, с. 267, 313
- ⁵⁹ Wolff J., *Op. cit.*, s. 178
- ⁶⁰ там же, с. 14
- ⁶¹ Грушевський М. *Історія України-Руси..*, т. IV, с. 190–192
- ⁶² Wolff J., *Op. cit.*, s. 276



20. ЖИДАЧІВСЬКЕ КНЯЗІВСТВО (1393–1442)

Після втечі князя Владислава Опольського угорські залоги утримували ще до 1390 р. передгір'я Карпат на Дністровському правобережжі з містами Жидачів, Тустань і, можливо, Стрий.

Жидачів розташований при впадінні Стрия у Дністер, уперше згадується під 1164 р., коли під час повені поблизу міста загинуло близько 300 чоловік з купецького каравану, який віз сіль. Місто було центром округи, територія якої відповідала території пізнішої Жидачівської землі Руського воєводства, куди входили пізніші міста Розділ, Журів, Журавно і Долина. Польське військо опанувало Жидачівську землю, напевно, лише в 1393 р., бо в цьому році було надано місту Жидачеву магдебургське право. Місто отримало 60 франконських ланів землі, 2 лани для плебана католицької церкви і 4 лани для пасовищ, торг в суботу і право на заняття ремеслами і торгівлею. Для усунення конкуренції заборонялось в окрузі на милю ставити корчми. В такий спосіб польська влада старалася добитися лояльності місцевого населення.

В 1393–1403 рр. Жидачівською землею управляли, напевно, намісники короля. Положення цієї території було схоже на положення удільного князівства. Зрештою таке князівство було утворене у 1401 чи 1403 р., коли Жидачівська земля була передана князю Свидригайлу Ольгердовичу, який повернувся з еміграції. За свідченням Длугоша Свидригайло отримав окрім *Terram Zudaczoviensem* ще *districtus Strij, Schydlow, Stobniczam, Drugnyam, Uscze*. Крім Стрия і Устя (причому неясно яке Устя – Золоте чи Зелене в Галицькій землі, чи Устя на Дністрі під Миколаєвом) локалізація решти поселень неясна. Нам здається, що Свидригайло Ольгердович отримав території, які поляки опанували після 1390 р., поступово витісняючи угорські залоги і домовляючись з місцевими елітами. Це в основному території у Верхньому Подністров'ї, поблизу Жидачівського князівства. Напевно у Длугоша спотворені назви, а Свидригайло отримав відповідно Стрий, Щирець, Стебник, Дроговиже і Устя на Дністрі. Як королівське село Устя вперше згадується під 1433 р., ще у XVIII ст. тут були верфі, на яких будувалися судна для плавання по Дністрі.

Надаючи ці землі Свидригайлові, рівночасно уряд турбувався про підтримку польських і німецьких колоністів, спроваджених на ці землі ще Владиславом Опольським. З цим пов'язане піднесення родини Тарлів, яка мабуть прибула з Владиславом Опольським. Закліка Тарло незабаром став старостою стрийським, а його син Андрій – державцем дроговизьким. У 1403, 1408 і 1425 рр. король надав і послідовно підтвердив магдебургське право Вербіжу, розташованому на р. Щирок при впадінні у Дністер, заохочуючи туди нових переселенців-католиків.

Князь Свидригайло Ольгердович отримав ще Подільську землю. Напевно у Жидачеві та інших містах сиділи тільки його намісники. Сам Свидригайло Ольгердович перебував на Поділлі, а у 1403–1404 рр. відзначився під Смоленськом. Бл. 1405 р. Свидригайло Ольгердович отримав Сіверську, Чернігівську і Трубчевську землі, а Федір Любартович був переведаний на його місце у Жидачів. Причому Стрий та інші землі, якими володів Свидригайло, залишилися за короною. У посіданні Федора був ще замок Коропець.¹ Обидва Коропці, які згадуються у XV ст., знаходяться у Галицькій землі: біля Поморян на Львівщині та при впадінні однойменної ріки у Дністер на Тернопільщині. Найпевніше мова йшла про Коропець, який знаходився у гирлі р. Коропець.

У битві під Грюнвальдом в 1410 р. військо Жидачівського князівства складало окрему хорогву. На прапорі хорогви був герб князівства: на голубому полі три золоті леви з піднятими хвостами один на одному.

Зберігся вирок жидачівського князя у справі Дзедушицьких і Балицьких,² та ряд інших грамот.³ Серед них грамота староукраїнською мовою жидачівського старости Ленка з 1424 р.⁴

У 1431 р., почавши наступ проти Свидригайла, який став великим литовським князем, король

Владислав-Ягайло повернув старому Федору Любартовичу Володимирське князівство, але той незабаром помер. Жидачівське князівство перейшло до котрогось з його синів.

К. Стадніцький звернув увагу на помяник Уневського монастиря, датований ніби-то 1400 р., в якому записані нащадки князя Дмитра-Любарта Гедиміновича. Серед нащадків Федора Любартовича: Семен, Софія, Кузьма, Федір, Василь, Антоній і Антонія. Ці імена хрестильні або чернечі. Ідентифікувати їх, напевно, неможливо. Немає певності чи був у 1431–35 рр. жидачівським князем син Федора Любартовича – Андрушко з Коропця († бл. 1438) чи інший його син. Саме походження князя Андрушка з Коропця [Андрушка Федоровича] загадкове, а його належність до тої чи іншої княжої родини проблематична. Хоча ми, слідом за М. Грушевським, погоджуємося з З. Радзімінським, який вважав його сином Федора Любартовича. Раз Федір Любартович у 1420-х рр. володів Коропцем то і логічно, що у 1430-х рр. Коропцем володів його син Андрушко. Всі спроби залучити князя Андрушка до Острозьких не мають обґрунтування. Подібно до батька, князь Андрушко залишався вірним польським васалом і перебував при королівському дворі. Напевно після втрати Жидачівського князівства Андрушко Федорович отримав якісь інші володіння, можливо серед них і Унів.

У 1435 р. Жидачівське князівство передали равському і сохачевському князю Земовиту Земовичу. Князь призначив своїм намісником жидачівського суддю Сенька Прочолича з Рудного. У 1442 р. по смерті князя Земовита Земовитовича князівство відійшло до Польщі і було включено до складу Руського воєводства. У 1448 р. зустрічаємо тут старостою краківського каштеляна Яна з Чижова, що само по собі служить вказівкою на високий статус колишньої княжої столиці. Новий староста добровільно схилив міщан до будівництва замку, причому відповідно до привілею міщани не повинні були його ремонтувати і нести варту, лише мали обороняти у випадку нападу ординців. Високий статус жидачівських міщан зберігався і у XVII ст. Як колишня столиця місто мало свого каштеляна. За люстрацією 1662 р. міщани не несли ніяких повинностей, лише платили по 3 гроші з дому. І тільки у 1767 р. староста Михайло Ржевуський, один з найбільших магнатів Речі Посполитої, воєвода Подільський, добився підводної повинності для жидачівських міщан, але вона обмежувалася перевезеннями матеріалів для будівництва нового замку не далі 10 миль в окрузі і не частіше 2 раз на рік і мала бути скасованою по смерті цього старости.

¹ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 169

² Stadnicki K. Synowie Gedymina..., t. 1, Lw., 1849, dok. 244, s. 257–260

³ Kronika domowa Dzieduszyckich..., Lwów, 1860; Radziminski Z., Gorczak B., Kozicki Z. D. Sprawa początków rodu Sanguszków. Lwów, 1901

⁴ Розов В. Українські грамоти. т. 1, К., 1928, с. 111



21. БЕЛЗЬКЕ КНЯЗІВСТВО (1241–1462)

Після того як князь Олександр Всеволодович у 1233 р. був посаджений у темницю, Белзьке князівство було приєднане до земель Данила Романовича. Управляли князівством намісники. Але у 1245 р. маємо згадку про Всеволода Олександровича, який брав участь у знаменитій битві під Ярославом. Ним міг бути лише син Олександра Всеволодовича, якому, напевно, у 1241 р., після відходу ординців, повернули батьківське князівство. У цього князя була дочка Гремислава, яку було видано за опольського князя Болеслава I (1281–1313).¹ Опольський князь Болеслав був рідним дідом Владиславу Опольському, тому останній мав певні підстави титулувати себе «вічним дідичем і господарем руської землі».

Невідомо коли помер Всеволод Олександрович, від якого князівство перейшло до Лева Даниловича. Напевно бл. 1269 р. Лев Данилович передав Белзьке князівство сину Юрію, долучивши до нього і Холмське князівство, яке він успадкував по смерті Шварна Даниловича. Юрій правив у Белзі та Холмі до своєї коронації. Пізніше князівством управляли намісники у ранзі воєводи, як видно з підпису на грамотах князя Юрія-Болеслава з 1334–1335 рр.

У XV ст. перед включенням до складу Польщі, князівство мало 6 повітів: Белзький, Буський, Сокальський, Любачівський, Грабовецький і Городельський. Головними містами князівства були Белз (відомий з 1030), Червен (981), Буськ (1097), Пліснеск (1188), Любачів (1223), Грубешів (1255), Грабовець (1263), Тернава (1266), Щебрешин (1352), Угнів (1360), Лопатин (1366), Городло (1382), Димошин (пізніше Кам'янка, 1406), Сокаль (1411) і Тартаків (1426). Червен і Буськ були столицями удільних князівств у складі Белзького князівства в домонгольську епоху. Через Белзьку землю йшли шляхи на Львів та Галич з виходом на східні ринки, на Ярослав і Перемишль з виходом на угорський і чеський ринки, на Сандомир і Люблін з виходом на польський ринок і Балтику, на Холм з виходом на мазовецький і ятвязький ринки, на Володимир і Луцьк з виходом на литовський, турово-пінський і київський ринки.

Можливо тому ще у 1349 р. Белзьке князівство стало об'єктом польської експансії. Однак населення князівства підтримало свого сюзерена Дмитра-Любарта Гедиміновича. Волинсько-литовське військо вибило поляків з Белза. У 1352 р. Казимир III знову обложив Белз. Обороняв місто воєвода Дрозд. Незабаром на допомогу польському війську до Белза підійшло угорське військо, очолене королем Людовіком. Під час приступу угорський король був важко поранений. Обидві армії мусили відступити від Белза. За миром 1352 р. Белзьке князівство залишилося у Любарта Гедиміновича.² Любарт надав його князю Юрію Наримунтовичу, який до того тримав Кременець.

У 1353 р. Любарт та його васали здійснили успішний похід в Галицьку землю, який завершився здобуттям Галича. Волинсько-литовські війська навіть перенесли бойові дії на польські землі і дійшли до Завихвоста. Отримавши допомогу від угорців, польські війська невдовзі повернули собі більшу частину Галицької землі, а Белзьке князівство залишилося за Юрієм Наримунтовичем.

У 1366 р. Белз знову витримав облогу польського війська. Але князь Юрій Наримунтович мусив погодитися дати васальну присягу королю Казимиру III. На угоді Дмитра-Любарта Гедиміновича з польським королем серед васалів волинського князя Юрія Наримунтовича вже немає.³ Белзький князь, однак не лише не втратив свого князівства, але й отримав від короля Холмське князівство.⁴ Вважають, що белзький князь отримав Холмське князівство трохи раніше від 1366 р., а саме в 1359 р., коли в документі про розмежування Холмської землі з Любельською записаний *princeps Georgius heres Chelmensis*.⁵ Можливо, що в даті документу помилка, бо тоді немотивованою виглядає облога Белза польськими військами в 1366 р. Хоча не виключено, що князь Юрій Наримунтович ще у 1359 р. став польським васалом і отримав від короля Холмське князівство, яке тому вдалося зайняти.

Таке становище тривало недовго. У 1370 р., по смерті короля Казимира III, Дмитро-Любарт Гедимінович повернув собі Володимир і Холм. Схоже, що Холмське князівство було передано сину князя Данила, який перед тим його тримав. Тим не менше белзький князь знову став союзником або васалом Дмитра-Любарта. Після 1372 р. війна відновилася. Особливих успіхів волинсько-литовське військо досягло наприкінці 1376 – на початку 1377 р. Війська Кейстута і Любарта Гедиміновичів та Юрія Наримунтовича дійшли мало не до Кракова. Наступний похід на початку літа 1377 р. змусив Владислава Опольського покинути Галицьку землю і втекти в Угорщину.⁶ Угорська армія відповіла негайним контрнаступом. Становище ускладнилося тим, що сили Кейстута були зв'язані хрестоносцями. Юрій Наримунтович обороняв Белз 7 тижнів. На допомогу від Любарта сподіватися не доводилося, бо волинський князь мусив обороняти Володимирську та Холмську землі. В обложеному Белзі скінчилися запаси і розпочався голод. Юрій Наримунтович був змушений капітулювати.⁷

Полоненого белзького князя король вивіз в Угорщину восени 1377 р. Великий князь литовський Ягайло Ольгердович послав в Литву свого брата Скіргайла. Останньому вдалося добитися звільнення з полону Юрія Наримунтовича.⁸ Очевидно на переговорах литовська сторона розглядала Юрія Наримунтовича як родича великого князя, а не литовського васала і було пообіцяно, що він не буде вмішуватися у волинські справи. Бо вже у 1378 р. Юрій Наримунтович був посланий у Великий Новгород, де пробув до 1383 р. В 1392 р. він разом з Іваном Ольгімунтовичем допоміг Вітовту Кейстутовичу здобути Вільно.⁹ Тобто можна стверджувати, що на той час князь Юрій Наримунтович знаходився в опозиції до короля. Він продовжував писатися белзьким князем, очевидно сподіваючись повернути собі це князівство. Далі сліди його губляться.

Белзьке князівство восени 1377 р. було передано під управління князя Владислава Опольського, а коли останній став палатином Польщі, управління перейшло безпосередньо до угорських урядовців. По смерті короля Людовіка становище змінилося. Вже у 1382 р. Любарт Гедимінович повернув собі Каменець, Олесько, Городло, Лопатин і Снятин.¹⁰ У 1383 р. Юрій Наримунтович повернувся з Новгорода. Схоже, що він знову отримав Белзьке князівство, принаймі його частину. Бо король після 1377 р. надав частину території князівства Федору Ольгердовичу,¹¹ а Городло з повітом – Олександрю Корятовичу.¹² Ці князі, напевно, допомагали йому здобувати Белзьке князівство. Існує версія, що Юрій Наримунтович зберіг за собою після 1377 р. Любачів з повітом,¹³ де міг залишитися його син Іван. Белзький князь Іван Юрійович, який разом з Федором Любартовичем приймав участь в коронації Ягайла в Кракові, 22.03.1386 р. присягнув на вірність королю і королеві Ядвізі.¹⁴ Виходячи з титулу Юрія Наримунтовича і присяги його сина, можна стверджувати, що Белзьке князівство було йому повернене бл. 1383 р. і він ним володів у 1386 р.

Помирившись з мазовецьким князем Земовитом Земовитовичем, який був його суперником у боротьбі за руку Ядвіги і королівський трон, Ягайло у 1388 р. передав йому Белзьке князівство. Напевно через це і Юрій Наримунтович опинився у 1392 р. серед противників Ягайла. Після 1392 р. він не згадується у джерелах. Його син Іван загинув в битві на р. Ворсклі у 1399 р.¹⁵ Навряд чи йому вдалося зберегти за собою Любачівський уділ, бо в 1395 р. Любачів значиться серед володінь князя Земовита IV Земовитовича. Оскільки як васал Вітовта Іван Юрійович взяв участь у битві на Ворсклі, то він, напевно, мав якісь володіння на Волині.

У Холмському помяннику були записані князі Белзькі: *de domo Belzensium Anna, Theodosius, Georgius, Jana, Parascevia, Marta.*¹⁶ *Georgius* – це, мабуть, Юрій Наримунтович, *Jana* – скоріше *Jan*, тобто Іван Юрійович, який ймовірно був католиком. Загадковим залишається *Theodosius*. Ім'я, безперечно, чернече. У 1349 р. разом з Коріатом Гедиміновичем в Орду був посланий свислоцький князь Семен. Ю. Вольф допускав, що Семен міг бути сином Наримунта-Гліба Гедиміновича.¹⁷ Якщо ця здогадка правильна, то можна припустити, що Семен-Феодосій Наримунтович теж прийшов на допомогу Дмитру-Любарту Гедиміновичу і отримав від нього Белзьке князівство, яке міг тримати у 1350–1352 рр. Можливо, що через важке поранення цей князь прийняв чернецтво і помер в монастирі, а його молодший брат Юрій успадкував Белзьке князівство у 1352 р.

У 1387 р. польське військо здійснило похід в Белзьке князівство, а в наступному році воно було передано князю равському, сохачевському, площькому, гостинінському, плонському, візько-

му і кувявському Земовитові IV Земовитовичу. Рівночасно його старший брат Януш отримав Дорогичинське князівство. Порозуміння з мазовецькими князями було скріплене шлюбами Януша I Земовитовича з Данутою-Анною Кейстутівною і Земовита IV Земовитовича з Олександрою Ольгердівною. З того часу Белзьке князівство стало уділом Мазовецької землі. Белзькі князі з мазовецької династії були васалами старших мазовецьких князів. Але великої різниці тут не було, так як міжкнязівські відносини у П'ястів були такими самими як у Рюриковичів і Гедиміновичів. Князь Земовит Земовитович (1388–1426) старався сприяти розвитку своїх нових володінь, роздаючи їм різноманітні привілеї. Одночасно він намагався розбавити населення Белзького князівства польськими та німецькими колоністами, змінити його український характер. Так, надаючи магдебургське право Буську (1411), Сокалю (1424) та іншим містам, він обмежував окремі права місцевого населення. У Буську «жоден русин не має права виробляти напоїв і солоду».¹⁸ Сокальське вйтівство з 4 ланами за 150 гривен князь продав краківському міщанину Миколі Шольнасу. Почали будуватися костели у Белзі, Лопатині та інших містах.

Князю Земовиту Земовитовичу довелося також боротися за отримання всієї території Белзького князівства, так як окремі її частини були свого часу надані іншим князям. Документ Земовита Земовитовича з 1395 р. засвідчив, що князь володів Белзом, Любачевом, Буськом, Грабовцем, Городлом, Всеволожем і Лопатином.¹⁹ Відсутність в цьому переліку Грабовця дала підстави вважати, що цей повіт перебував у володінні іншого князя, схоже Гурка Любартовича.²⁰ Також саме Городло, здається, у 1412–1413 рр. належало безпосередньо великому князю Вітовту Кейстутовичу.²¹ Не випадково спадкоємці Земовита IV у 1426 р. склали реєстр скарг з цього приводу.²² Але їх претензії залишилися незадоволеними. У 1428 р. король надав магдебургське право поселенню Пукаржів, яке знаходилося на Грубешівщині, що не зміг би зробити, якби це поселення перебувало під юрисдикцією белзького князя, принаймі мусив би згадати, що таке надання здійснене на його прохання.²³

При розподілі спадщини Земовита Белзьке князівство отримав його середній син Казимір (1426–1442). Окрім Белзького князівства у нього не було інших володінь. Так що князівський двір знову з'явився у Белзі. Разом з старшим братом равсько-сохачевсько-гостинінським князем Земовитом V белзький князь Казимір Земовитович взяв участь у війні проти Свидригайла Ольгердовича у 1430 р. Військо Земовита V обложило Луцьк, а князь Казимір і староста Ян Менжик з 6-ти тисячним белзьким військом обложили Олесько. В розпал цих боїв у Белзі вибухнуло повстання українського населення. Було організовано ополчення і здобуто Буськ у тилу мазовецького війська. Для втихомирення населення Белзького князівства король Владислав-Ягайло мусив знімати облогу столиці Волині – Луцька.²⁴

Казимір не мав спадкоємців, і князівство відійшло до його молодшого брата – плоцько-равсько-візько-сохачевсько-гостинінського князя Владислава Земовитовича (1442–1455). В руках останнього зосередилася вся спадщина Земовита IV. Продовжувалися війни з Свидригайлом, в ході яких волинсько-татарські війська не раз вторгалися у Белзьке князівство. В 1442, 1450 і 1453 рр. особливо постраждало місто Буськ і його округа.²⁵

Від Владислава Земовитовича князівство успадкував старший син Земовит (1455–1462). Владислав Земовитович та Земовит Владиславович мали інші уділи в Мазовії. У самому Белзі сиділи їх намісники у ранзі старост і воєвод. Тим не менше належність Белзького князівства до Мазовії дозволяла старшим мазовецьким князям носити титул «князь Мазовії і Русі», а також претендувати на значну частку при розділі Великого князівства Литовського, яке планувалося Польшею в середині XV ст. Поряд з цим саме існування самого князівства консолідувало місцеве населення, підтримувало його державні традиції. Королівська влада не була зацікавлена в існуванні автономного князівства, тим більше з українським населенням. Проводячи політику централізації держави, уряд Польщі добивався ліквідації уділів, незалежно від того чи володіли ними Рюриковичі, Гедиміновичі або П'ясти. При цьому не гребували ніякими засобами. Земовит Владиславович помер при неясних обставинах 1.1.1462 р. У ніч з 26 на 27 лютого 1462 р. був отруєний і його 16-річний брат Владислав, який займав княжий стіл трохи менше двох місяців. За угодою з місцевою шляхтою Белзьке князівство було перетворене у воєводство. Як слушно зауважив М. Крикун, цей процес почався ра-

ніше формальної ліквідації князівства з середини XV ст., десь з часу смерті князя Казимира Земовитовича у 1442 р.

¹ Baumgarten N. de, *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X-e au XIII-e siècle.* // *Orientalia Christiana.* Roma, 1927, № 35, p. 57–59

² Акты ЗР, 1846, т. 1, № 1, с. 1

³ Traktat książąt litewskich z Kazimierzem Wielkim z roku 1366. Wyd. A. Czuczynski // *KH*, t. IV, 1890, s. 513–515

⁴ Puzyra J. *Jurij książę belzki i chełmski* // *MH*, 1932, № 10, s. 183184

⁵ *Zbior dokumentów małopolskich.* Wyd. I. Sulowska-Kuras i S. Kuras, cz. VIII, Wrocław, 1975, dok. 961

⁶ Długosii J. *Historiae Poloniae*, t. III–IV, Kr., 1873, X, p. 366–368; *Liv-, Est- und Kurlandischer Urkundenbuch.* Bd. II, Riga-Reval, 1853, s. 674–675

⁷ Długosii J. *Op. cit.*, X, p. 371–372

⁸ Paszkiewicz H. *O genezie i wartosci Krewa.* W., 1938, s. 83

⁹ ПРСЛ, т. 35, с. 71

¹⁰ Długosii J., *Op. cit.*, X, p. 415; *MPH*, t. II, 1872, p. 722

¹¹ Halecki O. *Przyczynki genealogiczne do dziejów układu Krewskiego* // *MH*, t. XIV, 1935, № 7–8, s. 102–103

¹² *Kronika Jana z Czarnkowa*, wyd. J. Szlachetowski // *MPH*, t. II, p. 631

¹³ Janeczek A. *Osadnictwo pogranicza Polsko-Ruskiego. Województwo Belzkie od schyłku XIV do początku XVII w.* W., 1993, s. 31

¹⁴ *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. Kr., 1932, № 14

¹⁵ ПСРЛ, т. 35, с. 46, 73

¹⁶ *Сводная Галицко-Русская летопись с 1600 по 1700 год*, сост. А. Петрушевич. Львов, 1874, с. 529

¹⁷ Wolff J. *Rod Gedymina. Dodatki i poprawki do dzieł gr. K. Stadnickiego «Synowie Gedymina», «Olgiard i Kiejstut», «Bracia Władysława Jagiełły» we Lwowie 1867.* Kr., 1886, s. 25

¹⁸ *Akta grodzki i ziemskie z czasów Rzeczy Pospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji sp. Alexandra hr. Stadnickiego wydane staraniem Galicyjskiego wydziału krajowego.* t. X, Lwow, 1886, № 46, s. 715

¹⁹ AGAD (Архів Головний Актів Давніх у Варшаві), perg. 2239

²⁰ Radziwiński Z. L. *Monografia xx. Sanguszków.* t. 1, Lwów, 1906, s. 77

²¹ Janeczek A., *Op. cit.*, s. 25

²² *Articuli Vladislao regi Poloniae a ducibus Masoviae traditi*, wyd. W. Ketrzynski // *MPH*, t. VI, p. 631–637

²³ Janeczek A., *Op. cit.*, s. 26

²⁴ Гронський Й., *Нариси історії Белза.* б. р. стр. 35–36

²⁵ Schneider A. *Miasto Buśk* // *Dziennik literacki.* № 45, Lwów, 1886, s. 715



26. ВОЛИНЬ ЗА КНЯЗЯ СВИДРИГАЙЛА ОЛЬГЕРДОВИЧА (1430–1452)

До смерті Любарта Гедиміновича Волинська держава не була васалом Литви. Литовська допомога, як видно з тексту угоди 1366 р. та інших документів, трактувалась литовськими князями не як війна Литви з Польшею, а як допомога родичу від якого вони отримали лени на васальному праві. Юрій Наримунтович і молодші Корятівичі, які прийшли на допомогу Любарту, отримали уділи на Волині як його васали і виступали не як литовські князі, а як володарі волинських ленів, зобов'язані воювати на стороні свого сюзерена. Це ж саме стосується і загонів, які присилали Кейстут та Євнут. Обидва не виступали від імені Литви, а скоріше як власники волинських ленів, теж наданих Любартом Гедиміновичем. В такій ситуації дещо зрозумілішим виглядає становище Кейстута Гедиміновича як берестейського князя. Здається, що воно схоже на становище Романа Мстиславича як володимирського князя. Формально він залишався васалом Інгваря Ярославича, а фактично змушував свого сюзерена служити його політиці. Але Роман Мстиславич дотримувався правил гри і висунув Інгваря на київський престол як старшого з волинських князів. Любарт був змушений надати Берестейське князівство старшому брату в обмін на литовську допомогу. Як берестейський князь Кейстут Гедимінович міг брати участь у війні Волині проти Польщі. У такому разі це не була війна Литви з Польшею. Тому і великий князь Литви не підписував угод з польським королем. Але Кейстут Гедимінович, не дотримуючись формальних правил, ставив своє ім'я в грамотах попереду молодшого Любарта як старший згідно родового рахунку. Любарт мусив погоджуватись з таким станом речей. Лише, спираючись на власні сили, навіть при загальній підтримці населення, годі було сподіватися на успіх у війні з такими сильними державами як Польща та Угорщина.

Немає жодних відомостей, що великі литовські князі втручались у справи Любарта, так само як немає відомостей про сплату волинським князем виходу ординцям. Лише у 1377 р. під час успішного контрнаступу угорсько-польських військ повстало питання васальної присяги волинських князів. Федір Ольгердович відмовився від присяги Ягайлу і присягнув Людовіку Анжуйському. Схоже, що так само поступив і Дмитро-Любарт, принаймі Ян з Чарнкова, Герман з Вартберга, Куявський і Малопольський річники подають відомості, що миру було досягнуто при посередництві Кейстута і при вимушеній присязі Любарта, який видав своїх синів заложниками.¹ Однак скоріше це не була васальна присяга, а зобов'язання не нападати на землі, зайняті угорським королем і не пробувати повернути собі Белзьке і Холмське князівства та інші втрачені території. Вже у 1382 р. становище було відновлено.

Литовським васалом став лише Федір Любартович. У серпні 1384 р. великий князь Ягайло Ольгердович передав Вітовту Кейстутівичу Гродно, Волковиськ, Мельник, Сурож, Берестя, Дорогичин і Кам'янець. Ці землі належали раніше Кейстуту Гедиміновичу і були повернені його сину Ягайлом. Але більшість цих земель як волинський лен Кейстут отримав від Любарта. Як сюзерен Волині Федір Любартович мав їх передати Вітовту. Але син і спадкоємець Любарта вже не був незалежним володарем. Незабаром Ягайло передав Вітовту і столицю Федора Любартовича – Луцьк, а у 1392 р. запропонував волинському князю поміняти решту Волині на Сіверську землю. Федір Любартович не зумів вчинити опір і був змушений емігрувати в Угорщину до Сігізмунда Люксембурга. Але там не знайшов підтримки і вже 23.05.1393 р. присягнув Владиславу-Ягайлу та Ядвізі як сіверський князь.²

У Сіверській землі мав якісь володіння князь Іван Любартович, згаданий у Любецькому синодику, який, можливо, був старшим братом Федора і на той час, напевно, помер.³ Не виключено, що Федору Любартовичу просто передали князівство його брата в Сіверській землі, а не всю Сіверську землю. А податливість самого Федора була використана Ягайлом і Вітовтом пізніше, коли

вони легко відібрали у нього Сіверщину і надали невелике Жидачівське князівство. Але скоріше всього, що Іван Любартович був удільним князем як васал Федора, котрий забрав його з собою на Сіверщину.

У XV ст. Волинь востаннє відроджує свою незалежність. Це сталося за часів князя Свидригайла-Льва-Болеслава Ольгердовича (1430–52). Діяльність князя ще не отримала належної оцінки.⁴ Українські і білоруські князі і бояри йшли за цим князем як за провідником, але відповідні джерела, сформовані з боку його прихильників, практично не збереглися. Католицькі автори одностайно звинувачували в пияцтві та інших можливих гріхах цього князя, який перейшов у католицизм і був похований у костьолі. Один з його головних антиподів канцлер З. Олесніцкий так характеризував князя Свидригайла: «... князь цей не керується розумними мотивами, бо й розумом не відзначається, але чинить те, до чого штовхають його сліпі пориви, як то зрештою показують його недоречні вчинки і звичаї.»⁵ Ще різкіший в оцінці Свидригайла Ольгердовича Длугош: «він був відданий пияцтву і забавам, вдачу мав щедрю, але перемінливу і навіжену, розумом і здібністю не відзначався розсудливості і поваги в нім не було, замість того він легко вибухав безмежним гнівом, настрої змінювався у нього як подув вітру, немов у ньому вічно боролися різні і супротивні один одному напрямки. Незважаючи на це, великою щедрістю і участю в пиятиках він здобув собі прихильність багатьох, особливо Русинів, бо хоч сам був католиком, показував більшу прихильність до їх віри.»⁶

А була це людина непересічна, схильна як до авантюри так і до послідовної боротьби. Але якщо відкинути все другорядне, то можна побачити, що все життя цей князь послідовно боровся проти Польщі за відновлення незалежності Литви і автономії українських та білоруських князівств. Взаємін утрачених уділів він щедро роздавав своїм прихильникам нові. Саме тому його підтримували більшість Рюриковичів та Гедиміновичів, зацікавлених в існуванні удільної системи. Крім того він умів привернути до себе людей навіть тоді, коли вже майже нічим не володів. Йому вірили, за ним йшли, за нього вмирили.

Свидригайло був одним з наймолодших синів Ольгерда. Молодшим за нього міг бути Мінігайло-Михайло,⁷ існування якого, не є певним. Матір'ю Лева-Свидригайла була тверська князівна Уляна Олександрівна, яка отримала від Ольгерда Вітебське князівство і тримала його до своєї смерті у 1391 р. Після Кревської унії, разом з іншими Гедиміновичами, Свидригайло Ольгердович, який жив з матір'ю у Вітебську, перейшов у католицьку віру під іменем Болеслава. Така послухність молодого князя була використана радниками його старшого брата короля Владислава-Ягайла, які по смерті княгині Уляни прислали у Вітебськ намісника. Тоді вперше князь Свидригайло показав, що з ним необхідно рахуватися. Він силою захопив Вітебськ і у 1392 р. вступив у союз з київським князем Володимиром Ольгердовичем, сіверським князем Дмитром-Корибутом Ольгердовичем та подільським князем Федором Корятовичем. Послідовність виступу Вітовта при підтримці Ягайла проти цих князів не викликає сумнівів щодо існування такого союзу. В той же час окремі історики, слідом за М. Грушевським, вважають, що вітебський похід ніяк не пов'язаний з боротьбою цих князів і був наслідком контрзаходів уряду проти Свидригайла, який захопив Вітебськ силою. Напевно у Свидригайла Ольгердовича були права на Вітебську спадщину, можливо, що княгиня Уляна заповіла свій уділ сину, який знаходився при ній до смерті. Без сумніву, що вітебчани признали Свидригайла своїм князем і готові були його боронити. Так, що становище молодого вітебського князя було досить стабільним. Троє Ольгердовичів і Корятович виступали проти політики Ягайла і Вітовта спрямованої на повне підпорядкування удільних князівств аж до їх ліквідації. Однак князі не зуміли по справжньому об'єднатись і кожен був поодиночки розбитий Вітовтом та Скіргайлом Ольгердовичем, який залишався слухняним соратником Ягайла. Правда, Дмитро-Корибут Ольгердович вислав сіверське військо в Литву аж до Вільна. Напевно Свидригайло мав до нього приєднатися, але не встиг і це військо потерпіло поразку в битві під Докудовом у Лідській волості в самому кінці 1392 р. Наступним ударом Вітовт захопив Вітебськ, а Свидригайло потрапив у полон і був ув'язнений у Кракові. Трапилось це в кінці зими – на початку весни 1393 р., бо до середини травня 1393 р. Вітовт зайняв і всю Сіверську землю, прогнавши Дмитра-Корибута.⁸ А мало ймовірно, щоби Вітовт пішов походом у Сіверську землю, залишаючи в тилу Свидригайла Ольгердовича.

З Кракова Свидригайло втік в Угорщину. При дворі короля Сігізмунда Люксембурга зібралося кілька Гедиміновичів, незадоволених політикою короля Владислава-Ягайла. Але даремно вони розраховували на допомогу повільного і нерішучого Сігізмунда. Угорський король виношував плани створення величезної імперії, але улюбленою його тактикою було вичікування. Нетерпеливий Свидригайло погодився присягнути старшому братові і після повернення отримав невелике Жидачівське князівство, а трохи пізніше ще й Поділля. Однак йому було тісно у Підкарпатті і на Поділлі. У віні 1404–1405 рр. відзначився у війні з смоленським князем і його рязанськими союзниками, за що отримав Сіверське князівство.

У липні 1408 р. Свидригайло Ольгердович з чернігівським єпископом та 6 князями – своїми васалами приїхали в Москву, сподіваючись використати її боротьбу з великим князем литовським Вітовтом Кейстутовичем. Свидригайла і князів, що приїхали з ним урочисто привітали, надали великі володіння – Переяслав-Заліський, Юр'єв, Волоколамськ, Ржев і половину Коломни. Кожне з цих міст було столицею удільного князівства. А тим часом на р. Угрі Москва погоджується на мир з Вітовтом. Обурений Свидригайло у 1409 р. вернувся назад, по дорозі пограбувавши Серпухов. Після повернення на нього чекав підступний арешт і ув'язнення в Кременці. Лише у 1418 р. з допомогою князя Дашка Острозького йому вдалося втекти, знайти притулок в Угорщині і повернутись назад на початку 1420-х років. Після деякого вагання Вітовт повернув Свидригайлові знову Сіверське князівство. До смерті великого князя Вітовта Кейстутовича сіверський князь не проявляв активності.

По смерті Вітовта Кейстутовича у 1430 р. всі литовські, українські і білоруські князі обрали Свидригайла Ольгердовича великим князем литовським. Король Владислав-Ягайло визнав ці вибори. По суті і суперників у Свидригайла не було. Вітовт не залишив спадкоємців, а його молодший брат Зигмунт займав незначний стародубський престол і крім того не відзначався особливими талантами. Правда, гілка Кейстутовичів була молодшою за гілку Ольгердовичів. З синів Ольгерда Гедиміновича у 1430 р. живими залишилися трое: король Владислав-Ягайло, мстиславський князь Семен-Лугвеній і сіверський князь Болеслав-Свидригайло. Семен-Лугвеній був героєм битви під Грюнвальдом у 1410 р. і одним з кращих литовських полководців. Однак вибір впав на молодшого за нього Свидригайла. Причому мстиславський князь залишився серед його прихильників до своєї смерті. Отже причин для конфлікту не було, але польське оточення короля сильно не хотіло у Литві окремого великого князя, як перед тим не хотіло допустити до коронації Вітовта королівською короною. Тому було заявлено, що Свидригайло порушив умови Городельської унії 1413 р., згідно яких і польська сторона повинна була брати участь у виборах великого князя. Нарешті поляки стали титулувати Свидригайла просто «князем литовським». У нього вимагали скласти васальну присягу. Не лише українські та білоруські князі і бояри хотіли розірвати польсько-литовську унію, будучи незадоволеними політикою уряду. На таких позиціях стояла і литовська еліта. Тому великий князь Свидригайло Ольгердович рішуче відмовився від такої присяги і перевиборів.

Другою причиною війни польська сторона виставляла ув'язнення і знущання над королем, яке ніби-то здійснив Свидригайло. Великий князь литовський справді затримав короля Владислава-Ягайла, отримавши звістку з Поділля, що місцева шляхта, очолена католицьким біскупом Павлом, Грицьком Кердеєвичем і Михайлом та Теодором Бучацькими, ув'язнила подільського намісника Довгірда і захопила подільські замки Кам'янець, Смотрич, Скалу і Червоногород.⁹ Свидригайло навіть заявив, що не відпустить короля, поки той не поверне Поділля Литві. 7.11.1430 р. у Тракаї було підписано угоду про повернення Поділля. Угода, правда, передбачала польсько-литовський з'їзд 15.08.1431 р., на якому мали бути розглянені всі спірні питання, в тому числі і подільські. Король написав грамоту до подільського старости з наказом передати подільські замки намісникові Свидригайла. Але польські урядовці не виконали королівського наказу. Михайло Бучацький не збирався здавати кам'янецький замок. Князь Федір Острозький обложив Смотрич, але не зумів його здобути. Фактично війна вже розпочалася.

У 1431 р коли прибуло друге посольство з вимогами повторних виборів і васальної присяги, Свидригайло не стримався і вдарив по обличчі посла Я. Л. Бжеського. Третє посольство він наказав ув'язнити. У відповідь поляки обложили Луцьк, Олеськ і Кременець. У тилу в них вибухнуло

повстання українського населення Белзького князівства. Продовжувались бойові дії на Поділлі. Тоді король повернув старому Федору Любартовичу Володимирське князівство і роздав уділи його синам. На цей період це були єдині з литовських, українських і білоруських князів, які підтримали політику Владислава-Ягайла і його польських радників.

Свидригайло Ольгердович не спішив продовжувати війну, як слушно зауважив М. Грушевський.¹⁰ Він налагодив союзні відносини із своїм давнім знайомим Сігізмундом Люксембургом, який на той час вже став імператором і переніс на Свидригайла свої плани організації окремого від Польщі Литовсько-Руського королівства. У червні 1431 р. було підписано угоду про союз з хрестоносцями. Разом із Свидригайлом цю угоду підписали Семен-Лугвеній Ольгердович, Зигмунт Кейстутович, Олелько Володимирович, Федір Корибутович, Семен і Михайло Івановичі Гольшанські та інші князі.¹¹ Відповідні угоди були укладені з ординцями, господарем Молдови та чеськими гуситами. Свидригайло підтримував удільну систему і практично всі русько-литовські князі продовжували стояти за ним.

Перша велика битва між противниками відбулася 31.07.1431 р. недалеко від Луцька на переправі через Стир. Свидригайло не зумів завадити переправі королівського війська через Стир і відступив до Степані, доручивши оборону Луцька одному з кращих своїх воєвод – Юрші. І король, і великий князь не проявляли активності, обох звинувачували у небажанні вести війну. Владислав-Ягайло навіть змушений був передати командування мазовецько-белзькому князю Земовиту. Воєвода Юрша відстояв Луцьк, Богдан Рогатинський – Олесек, а князь Михайло Болобан – Кременець. Сутички і бої відбувалися в Белзькому і Холмському князівствах і на Поділлі, куди на допомогу князю Федору Острозькому прибули загони молдовського господаря Олександра. В цілому ситуація складалася на користь великого князя литовського. І в цей час Свидригайло пішов на підписання перемир'я з королем. 26.08.1431 р. король підписав це перемир'я, безперечно вигідне для польської сторони, а 1.09.1431 р. у Чарторийську Свидригайло Ольгердович ратифікував його. Грамоту підписали 9 князів, серед них Зигмунт Кейстутович, Олелько і Іван Володимировичі, Юрій Лигвенійович, Семен Гольшанський, Іван Семенович, 42 магнати, з них 20 – литовських.¹²

Свидригайло вимагав повернення захоплених волинських замків, а також передачу решти Поділля. Крім того він хотів, щоби його союзники хрестоносці та молдовани брали участь у польсько-литовських з'їздах. З цієї причини не відбувся з'їзд 2.02.1432 р. В цей період Свидригайло явно не використав свого становища. У квітні 1432 р. в Серадзі польські політики запропонували визнати його великим князем на тих самих умовах, на яких було визнано великим князем Вітовта. Вони були готові визнати його навіть регентом королівства при старому королі Владиславі-Ягайлі. За це великий князь повинен був розірвати союз з хрестоносцями і відмовитися від претензій на Західне Поділля.

Свидригайло Ольгердович відмовився від польських пропозицій, але рівночасно нічого не зробив, щоби використати свою перевагу. Не можна, однак, і звинувачувати його у бездіяльності. 15.05.1432 р. він підписав нову угоду про трирічний союз з Орденом і Молдовою, закріпив союз з великим князем тверським Борисом Олександровичем, з двоюрідною сестрою якого Анною Іванівною він одружився у 1430 р., вів переговори навіть з мазовецькими князями.¹³

Але в даній ситуації це була втрата часу. Поляки готували у Литві переворот. Організаторами цього перевороту були, напевно, серадзький каштелян Ян Заремба і віленський католицький біскуп Матвій. Сам Свидригайло у всьому звинувачував князя Семена Гольшанського. Дядько королеви Софії мав підстави схилитися до польської сторони, можливо, сподіваючись при юних племінниках зайняти вище становище.¹⁴ Змовники вирішили заарештувати або вбити Свидригайла і проголосити великим князем литовським стародубського князя Зигмунта Кейстутовича, який був готовий скласти васальну присягу. У випадку загибелі Свидригайла, Зигмунт Кейстутович залишався єдиним з прямих нащадків Ольгерда і Кейстута, так що інших претендентів просто не було. Змова почала готуватися ще в кінці весни 1432 р., так як Зигмунт Кейстутович не підписав травневої угоди з хрестоносцями. Свидригайло довіряв стародубському князю і вважав, що останнього схилив до перевороту Семен Гольшанський. Змову підтримали також Олелько та Іван Володимировичі, сини

колишнього київського князя Володимира Ольгердовича, які тримали Слуцько-Копильське та Бельське князівства.

31.08.1432 р. Зйгмунт Кейстувович з своїми прихильниками несподівано напали на Свидригайла в Ошмянах. Великому князю вдалося уникнути полону або загибелі і втекти у Полоцьк. В руки змовників потрапила лише його дружина Анна. Змовники проголосили великим князем Зйгмунта. Литва розділилася на два табори. Українські князівства, Смоленськ, Полоцьк і Вітебськ залишилися на стороні Свидригайла. У самій Литві в 1432 р. гетьман Румбольт і троцький палатин Янут пішли на ешафот за спробу вбити Зйгмунта. Окрім князів, які були учасниками змови, всі інші Гедиміновичі і Рюриковичі залишилися на стороні Свидригайла. Причина крилася в тому, що Зйгмунт Кейстувович стояв на позиціях унітарної держави і зрівнення титулованої аристократії з рештою шляхти.¹⁴ Це була позиція польського уряду і, напевно, новий великий князь прийняв її разом з васальною присягою, засвідченою грамотою від 15.10.1432 р., якою він відмовлявся від Поділля, а також спірних волинських прикордонних волостей – Олеська, Ратна, Ветли, Лопатина. Через цю позицію Зйгмунта Кейстувовича до Свидригайла перейшли сини Семена Гольшанського і князь Дмитро-Сангушко, який був у королівському таборі. Практично не дав ефекту і урядовий привілей, виданий відразу по відновленню унії 1432 р., яким було декларовано рівноправність литовської і руської знаті. Отже протистояння Свидригайла Ольгердовича і Зйгмунта Кейстувовича не слід розглядати чисто як протистояння українсько-білоруської знаті і знаті литовської, що декларувала тодішня польська пропаганда і, в першу чергу, провідник польської політики краківський біскуп Збігнєв Олесніцький. Це було протистояння, прихильників унітарної держави і старої удільної системи. Для українських і білоруських князів збереження їх уділів було і збереження їх державності, тоді як перетворення на польські провінції означало втрату такої.

Свидригайло Ольгердович не припинив боротьби. У жовтні 1432 р. польське військо почало витіснити з Поділля несвізького князя Федора Корибутовича. Їм вдалося здобути навіть Брацлав, який був резиденцією князя Федора. Але 30.11.1432 р., отримавши допомогу від ординців і господаря Молдови, князь Федір Корибутович розгромив поляків в лісовій околиці Копистерина, поблизу Морахви. Грабунок польського обозу завадив воїнам несвізького князя повністю знищити вороже військо. А тим часом великий князь Свидригайло Ольгердович дочекався у Полоцьку тверської раті, очоленої удільним тверським князем Ярославом Олександровичем, вступив у корінні литовські землі, сподіваючись там злучитися з лівонським військом. Однак 9.12.1432 р. у битві під Ошмянами військо Свидригайла потерпіло поразку. У складі цього війська було багато українських і білоруських князів. У числі загиблих, згідно родоводу, знаходимо одоєвського князя Василя Юрійовича.¹⁵ У полон потрапили мстиславський князь Юрій Лугвенієвич і удільні друцькі князі Василь Семенович та Федір Одинцевич.¹⁶ Цікаво, що рідна сестра князя Федора Андрійовича була дружиною Зйгмунта Кейстувовича.¹⁷ Та останній залишався у рядах прихильників Свидригайла, не бажаючи змінювати становище удільного князя на становище високого господарського урядника. У полон до Зйгмунта Кейстувовича потрапив і віленський воєвода Дедигольд (Гедигольд).

Поразка під Ошмянами не підірвала сил Свидригайла. Його союзники лівонці, ординці і молдовани мали вдарити на поляків з різних сторін. Тверська допомога не покидала його війська. У січні – лютому 1433 р. військо Свидригайла пустошило литовські землі, які признали Зйгмунта великим князем. Рівночасно досяг успіхів на Поділлі і князь Федько Несвізький, який навіть захопив в полон Теодоріка Бучацького. Луцька шляхта, яка спочатку після проголошення Зйгмунта Кейстувовича великим князем, вислала депутацію до Львова, де перебував старий король Владислав-Ягайло, тепер змінила позицію. Пінський князь Олександр Ніс, який був луцьким намісником, швидко вернув до свого давнього сюзерена і вже у квітні 1433 р. очолив похід на Холмщину. Йому вдалося розбити поляків під Самбором, а потім спрямувати удар проти Берестя. Саме місто було спалене, а здобути берестейський замок завадили мазовецькі війська. Й. Вольф висловив здогад, що Олександр Ніс повернувся до Свидригайла через те, що луцький замок було у нього забрано і передано Гаштольду.¹⁸ Але ще М. Грушевський звернув увагу, що цей здогад опирається на хибній даті.¹⁹ Давній прихильник поляків, колишній кам'янецький староста Гриць Кердеєвич, перенесений на Холмщину,

зумів нанести поразку князю Олександру Носу і, навіть, на короткий час взяти його в полон. Але прихильники Свидригайла зайняли околиці Слуцька і Клецька, а також Чорну Русь.

Військо Свидригайла підступило під Вільно, потім повернуло на Тракай. Не здобувши старого Тракайського замку, Свидригайло простояв під потужними укріпленнями нового Тракаю, потім здобув кам'яний замок у Крево і спалив саме місто. В Молодечно великий князь довідався про появу литовського війська, очоленого Петром Монтикирдовичем, яке намагалося його переслідувати. Він вислав проти нього рать, очолену князем Михайлом, який наніс литовцям поразку біля с. Копачі. Джерела називають князя Михайла воєводою київським.²⁰ Ми вважаємо його тотожним князю Михайлові Болобану, який загинув у битві під Вількомиром у 1435 р.²¹ Й. Вольф вважав князя Михайла Болобана чи Лобана представником родини князів друцьких, молодшим братом князів Івана Баби і Івана Путяті.²² Для такої версії зовсім немає підстав. Маловірогідно, щоби друцький князь міг опинитися в Кременці у 1430–1431 рр.

Зрештою Й. Вольф вагався щодо походження князя Михайла Семеновича і відніс його до друцьких князів, виходячи з імені батька. На нашу думку, князь Михайло Семенович на прізвисько Болобан був сином князя Семена Івановича Гольшанського, одного з організаторів змови проти Свидригайла у 1432 р. Незважаючи на те, що сам князь Семен і його брат Михайло загинули у 1433 р., син Семена – князь Данило Семенович загинув в битві під Вількомиром як прихильник Свидригайла. Очевидно, що таку ж долю розділив і його брат Михайло. Їх дядько Михайло Іванович був київським намісником з 1422 р., тобто реально київським удільним князем. У 1432 р. він підтримав змову Зигмунта Кейстутовича через що втратив Київ. Від нового сюзерена він отримав Борисов, біля якого на р. Березині його захопив в полон Свидригайло і наказав відправити у Вітебськ, де нещасного князя було втоплено у Західній Двині у 1433 р. Після зради князя Михайла Івановича, великий князь Свидригайло Ольгердович, який утримав Київ, передав його племіннику князю Михайлу Семеновичу Болобану. Те, що ворожий до Свидригайла літописець назвав князя Михайла воєводою, не повинно дивувати, позаяк літопис редагувався після ліквідації Київського князівства і удільної системи взагалі. На той час існування окремих уділів носило формальний характер. Немає нічого дивного, що сини старого Семена Гольшанського, який згадується ще в грамоті 10.10.1388 р., обрали свій шлях, відмінний від шляху батька і дядька, підтримавши князя Свидригайла, від якого отримали значні володіння.

Свидригайло здобув Іжеславль, Мінськ і Борисов, але від Лукомля повернув назад, відпустив дружини своїх васалів і рушив до Києва.²⁴ Можливо, що причиною була зрада його союзників ординців і молдован. У 1433 р. господаром Молдови став Ілляш I, який одружився з Марією Гольшанською, сестрою дружини Владислава-Ягайла королеви Софії. Незабаром господар Молдови зложив васальну присягу Польщі. Можливо, що саме відхід Молдови і злоба проти Марії спричинилися до підступи Свидригайла на її дядькові Михайлові Івановичу. Ординці ж замість допомоги напали на київські околиці.

Восени 1433 р. князь Зигмунт Кейстутович невдало пробував здобути Мстиславль, а до кінця року Тевтонський Орден підписав з поляками мир на 12 років.

На початку 1434 р. король Владислав-Ягайло прибув у Литву. Разом з Зигмунтом Кейстутовичем вони намагалися провести переговори з Свидригайлом. Але останній на переговори не йшов. Більшість князів ще підтримували його, а на допомогу мав прибути лівонський магістр. На початку літа 1.06.1434 р. помер старий король Владислав-Ягайло. Безкоролів'я в Польщі, здавалося, було на руку Свидригайлові, але він не зміг ним скористатися. Можливо, що частина його соратників вже розчарувалася в довгій і виснажливій війні. Від перемін у Кракові вони очікували певних вигод для себе.

Першим спробував луцький намісник князь Олександр Ніс. Він піддався Зигмунту. Але той змусив передати Луцьк своєму наміснику Гаштольд. Слідом досить несподівано зрадив князь Федько Несвізький. Він піддав королю Кременецьке князівство. Свидригайло відразу ж наказав схопити зрадника і стратити його разом з сім'єю. Але на допомогу Федькові виступили руський староста

Вінцентій з Шамотул і кам'янецький староста Михайло Бучацький, які врятували його з полону. Тоді несвізький князь 14.09.1434 р. зложив присягу на вірність королю, передаючи Польщі Поділля і Кременецьке князівство, з умовою, що ці землі залишаться у його держанні.

Подібна змова була і в Києві, який Зигмунт вирішив надати Олельку Володимировичу, як спадкоємцю князя, якого кияни любили. Однак Свидригайло встиг послати у Київ Івашка Монивидовича, який не пустив туди противників. Напевно князь Михайло Болобан в той час знаходився у війську, яке готувалося вторгнутися в литовські землі, але не змогло цього зробити через проливні дощі.

Зрозуміло, що коли у Смоленську викрилася змова, учасником якої був митрополит Герасим, зобов'язаний своїм возвищенням Свидригайлові, нерви у князя не витримали і він спочатку ув'язнив митрополита, а потім наказав його спалити.

На початку 1435 р. Свидригайло повернув собі Луцьк, Кременець і все Східне Поділля. Намісником туди було поставлено вірного Івашка Монивидовича. Та й сам несвізький князь Федір Корибутович, обдурений поляками, повернувся до Свидригайла і був прощений, напевно, завдяки брату князю Зигмунту Корибутовичу.

Зигмунт Корибутович був одним з кращих лицарів свого часу. Він виховувався з сестрою при польському дворі, очевидно як заложник при своєму непокірному батькові Дмитрові-Корибуті Ольгердовичу. Отримав добру військову підготовку і католицьке виховання. Довший час бездітний Владислав-Ягайло бачив у ньому свого спадкоємця. У битві під Грюнвальдом князь Зигмунт Корибутович командував 51-ю польською хорогвою, яка йшла під литовським гербом «Погоня».²⁵ Далі він відзначився у цій війні, здобувши у 1414 р. Ріссенбург біля Ельблонга. У 1411–1417 рр. князь Зигмунт Корибутович мав власний двір у Кракові при королівському дворі. З 1418 р. разом з князем Федором Острозьким він прибув у Чехію до гуситів, які розглядали його як претендента на королівську корону і навіть проголосили королем. Певний час Польща використовувала гуситську карту для тиску на імператора і папу у суперечці з Орденем. З часом ця карта стала непотрібною, а фігура самого Зигмунта Корибутовича незручною для польських політиків. Тому і Збігнєв Олесніцкий став одним з головних ворогів князя Зигмунта. У 1431 р. Зигмунт Корибутович разом з вождями гуситів Прокопом Великим, Петром Пайнеєм, Бедріхом з Стражниці, Вільгельмом Костою з Поступіц взяв участь у дискусії при дворі Ягайла. Польща остаточно відмовила гуситам у допомозі.

Зигмунт Корибутович залишився в Польщі і спробував зав'язати відносини з Свидригайлом. Його листа перехопили. Князю довелося втікати в Тевтонський Орден. Там він зайнявся навчанням орденських військ гуситських методів війни.²⁶ Лише у серпні 1434 р. через Лівонію князь Зигмунт повернувся у Литву і зустрівся з Свидригайлом.

Свидригайло розумів, що час почав працювати проти нього. Змови і невдачі 1434 р. підняли його до дії. Приїзд Зигмунта Корибутовича, повернення Федора Корибутовича, Івана Володимировича, одруженого з сестрою королеви Софії, та інших князів, давало останні надії на успіх. Він домовився з імператором та Тевтонським Орденем, щоб ті своїми діями не дали полякам змоги прийти на допомогу Зигмунту Кейстутовичу. Сам Свидригайло знову отримав допомогу від Тверського князівства, Орди і Лівонського ордену. Поляки однак змогли прислати своєму васалу 4 тисячі латників. Номінально литовсько-польське військо, чисельність якого сягала 9, 5 тисяч, очолював син великого князя Михайло Зигмонтувич, фактично військом командував польський воєвода Якуб з Кобилян, досвідчений полководець, учасник битви під Грюнвальдом і Великої Війни з Тевтонським Орденем.

Військо Свидригайла Ольгердовича числило 11 тисяч, серед них було 6 тисяч ратників великого князя і більше 50 дружин удільних князів, 3 тисячі лівонських хрестоносців, 1, 5 тисячі чеських таборитів і 500 ординців. Ця різномісна армія мала аж трьох полководців: самого Свидригайла Ольгердовича, Зигмунта Кейстутовича і магістра Керскорфа. З них талант полководця був лише у Зигмунта Кейстутовича.

Вирішальна битва відбулася 29–30.08.1435 р. біля Вількомира на р. Святий. У цій битві Свидригайло потерпів важку поразку і ледве зумів втекти до Полоцька.²⁷ Одною з головних причин поразки була відсутність єдиного командування і різноманітність дій окремих підрозділів війська Свидригайла. Лівонський магістр, ландмаршал і більшість комтурів та лицарів загинули. Зигмунт Корибутович, важко поранений в голову і шию, потрапив в полон і помер від ран. В битві полягли мстиславський князь Ярослав Лугвенієвич, київський князь Михайло Семенович Болобан, князь Данило Семенович Гольшанський і вяземський князь Михайло Львович. В полон потрапило 42 князі, серед них Федір Корибутович і Іван Володимирович, брат Олелька Володимировича.²⁸ Більшість полонених князів просиділи в ув'язненні до самої загибелі Зигмунта Кейстутовича.

Свидригайло Ольгердович після такої страшної поразки не склав рук. Він витримав у Вітебську облогу литовського війська, а весною 1436 р. з'являється у Києві. Сіверщина і Київщина відразу ж об'єднуються під його рукою. З допомогою ординців він знову опановує Поділля і Волинь з Луцьком. Власне ці землі відразу повернулися до нього, як тільки-но стало відомо про його повернення. Однак на князя Свидригайла чекав новий удар, страшніший за поразку під Вількомиром. Після того, як 31.12.1435 р. Тевтонський і Лівонський Орден уклали з Польшею мир, відмовившись від союзу з Свидригайлом, пов'язані з балтійською торгівлею Полоцька і Вітебська землі піддалися Зигмунту Кейстутовичу. Практично вся Білорусія опинилася в його руках.

Тепер Свидригайло міг розраховувати лише на підтримку української еліти. Значна частина його прихильників, які вціліли після поразки під Вількомиром, тепер перебирались на українські землі ближче до володінь Свидригайла. Спроба останнього домовитись з поляками у серпні 1436 р. результатів не дала, але князь зумів знайти спільну мову з конфедерацією шляхти Львівської, Галицької, Перемишельської, Сяніцької, Холмської, Белзької і Подільської земель, яка домогалася зрівнення прав з коронною шляхтою, у зв'язку із втратою цими землями свого окремого статусу. Свидригайло пообіцяв свою підтримку місцевій шляхті в обмін на її підтримку на переговорах з королем. Полякам він обіцяв передати Волинь з Луцьком в обмін на гарантію володіння Сіверською, Київською землями і Східним Поділлям з Брацлавом, які по його смерті мали відійти також до Польщі. Остання стала схилитися до такого компромісу. Польський гарнізон з галицької шляхти навіть був впущений у Луцьк. Але спроба Зигмунта Кейстутовича опанувати силою Київ у вересні 1436 р. закінчилася поразкою його війська від воєводи Юрші, який отримав допомогу від ординців.

Немає ніяких підстав вважати, що протягом 1437–1438 рр. Зигмунту Кейстутовичу вдалося витіснити Свидригайла з Сіверщини і Київщини. Він продовжував утримати Брацлавщину, а титул луцьких старост носили лідери галицької шляхти, які підтримували Свидригайла. Крім того поляки вже були незадоволені спробами великого князя Зигмунта Кейстутовича позбутися польської опіки і забезпечити успадкування литовського престолу його сином.

Лише у 1439 р. луцька еліта, побоюючись, що Волинська земля буде перетворена у польську провінцію, погодилася присягнути великому князю Зигмунту Кейстутовичу.²⁹ Напевно тоді ж присягнула еліта і в Київській та Сіверській землях. Свидригайло утримав лише Східне Поділля і частину Східної Волині. Деякі історики вважають, що його зовсім позбавили володінь, але джерела таких підстав не дають. Навряд чи отримав би Свидригайло назад всю Волинь і Турів, якби у 1439 р. втратив абсолютно всі свої володіння. І змова проти Зигмунта Кейстутовича по суті була продовженням боротьби між ним і Свидригайлом. Очолювали її князі Іван та Олександр Чарторийські, які присягнули Зигмунту Кейстутовичу лише десь у 1439 р. Князь Зигмунт Кейстутович був убитий змовниками у березні 1440 р. на Вербну неділю.

Свидригайло повернув собі всю Волинь. Його прихильники були готові знову підтримати старого князя у боротьбі за великокнязівський престол. Уряд спішить у 1440 р. відновити Київське князівство, щоби цього не зробили прихильники Свидригайла силою. Король Владислав Ягеллончик у зв'язку з Флорентійською унією проголошує рівність православних у правах з католиками.³⁰ Присланий у Литву намісником, молодший брат короля Казимір змушений прийняти великокнязівське достоїнство. На з'їзді у Парчеві поляки прийняли план розділу Великого Литовського князівства між Казиміром, Михайлом Зигмунтовичем і старшим з мазовецьких князів Болеславом IV Болеславичем.

Щоб ліквідувати українські і білоруські князівства Польща була готова дозволити появу Великої Мазовії. Але цей план провалився. А у 1446 р. через князів Василя Красного та Юрія Семеновича Казимір Владиславович відмовився успадкувати брату польську корону. Унія фактично була розірвана, хоч і не надовго.

Волинь зберегла незалежність до самої смерті Свидригайла в Луцьку. Помираючи у 1452 р. вже глибоким старцем, Свидригайло Ольгердович закликав своїх соратників не пускати на Волинь поляків... Але сама Волинь була вже сильно ослаблена роздробленням її земель на уділи самим Свидригайлом Ольгердовичем, який був змушений компенсувати своїм прихильникам втрату їх володінь в інших землях. Фактично на час його смерті Волинь перетворилася в конфедерацію удільних князівств. Казимір Владиславович підтвердив старі надання, щоб полегшити анексію князівства. Дубровицьке, Степанське, Острозьке, Заславське, Корецьке, Чарторийське, Клеванське, Збаразьке, Каширське, Кобринське, Ковельське, а також ще ряд дрібніших князівств складають складну політичну мозаїку Волині. У кожному князівстві вже зріють суперечності серед спадкоємців, готових роздроблювати їх далі.

Свидригайла підтримувало багато князів. Крім вже згадуваних вище Острозьких, Корибутовичів, Гольшанських, Чарторийських, Мстиславських і Носів-Пінських можна назвати ще з багато родин Рюриковичів і Гедиміновичів. Більшість з них осіло на Волині.

Федір Острозький після невдач на Поділлі відійшов на другий план, мабуть з огляду на вік. Під час поразок Свидригайла він, мабуть, прийняв чернецтво у Києво-Печерському монастирі. Його син Василь залишився із Свидригайлом і займав уряд турівського намісника між 1446–1450 рр.

Несвізький князь Федір Корибутович пробув у в'язниці до смерті Зигмунта Кейстутовича у 1440 р. На той час Кременецьке князівство, яке він тримав у 1432–1435 рр., опинилося під контролем уряду. Цей контроль був забезпечений діяльністю Дениска Мукусійовича, свого часу видного соратника Свидригайла. Дениско, який ще у 1436–1437 рр. підтримував Свидригайла, і був поставлений намісником цих земель, напевно у 1439 р. присягнув Зигмунту Кейстутовичу, а пізніше – Казимиру Владиславовичу. За цю свою лояльність великий князь привілеєм 1442 р. надав йому Збараж з округою. Всупереч цьому привілею спадкоємці Федора Корибутовича, ще при житті Дениска повертають собі Збараж з округою.³¹ Збаразьке князівство, мабуть, було організовано за наданням Свидригайла Ольгердовича, який продовжував титулуватися великим князем і, як сюзерен Волині, природньо, вважав Кременецький повіт своєю територією. Перший князь збаразький Микола згадується в документі 1456 р., де говориться про кордони Польщі і Литви.³² Ми вважаємо, що князь Микола був сином Федора Корибутовича і братом Юрія та Івана Несвізьких, а також Василя (чи Дашка?) Федоровича, чиї потомки стали князями збаразькими. Уряд змушений був визнати надання Свидригайла і залишити князівство за Корибутовичами. Мокосійовичі зберегли окремі володіння у Кременецькому повіті.

Двоє синів Семена Гольшанського зложили голови під Вількомиром, третій – Юрій Семенович отримав від Свидригайла Дубровицьке і Степанське князівства, що було підтверджено Казиміром Владиславичем. Ці лени перейшли до Гольшанських в середині XV ст. Юрій Семенович залишився послідовником ідеї незалежності Великого Князівства Литовського. У 1446 р. він був одним з керівників литовського посольства на Петриковському сеймі, де було оголошено про відмову Казиміра Владиславича зайняти після брата польський престол.

Іван і Олександр Чарторийські після вбивства Зигмунта Кейстутовича у 1440 р. емігрували у Московську державу, де знайшли підтримку у князя Дмитра Шемяки. Олександр був псковським (1443–1447, 1456–1460) і новгородським (1447–1455). Відмовившись від присяги московському князю, він вернувся у Литву, де йому було повернено Чарторийське князівство. Іван повернувся разом з братом і отримав частину Трубчевського князівства. Їх молодший брат Михайло залишався із Свидригайлом з 1440 р. В останні роки правління Свидригайла він був брацлавським старостою, тобто управляв Східним Поділлям. Напевно Михайло Васильович тримав Чарторийське князівство у 1440–1460 рр., коли його старші брати були в еміграції.

Юрій Лугвенієвич після полону під Ошмянами у 1432 р. емігрував у Новгород Великий, де княжив у 1432–1440 рр. Після вбивства Зигмунта Кейстутовича, він очолив оборону повсталого Смоленська і знову був змушений перебувати в еміграції у Москві до 1442 р. Після повторного повернення у Литву йому було віддано знову його Мстиславське князівство.³³

У 1440 р. серед прихильників Свидригайла був князь Михайло Костянтинович Курцевич, нащадок Корятовичів. Від Свидригайла Курцевич отримав Буремльський уділ в Луцькому повіті. Це надання було підтверджене королем у 1452 р. по смерті Свидригайла.³⁴

Підтримували Свидригайла четвертинський князь Іван Олександрович, знаний з актів 1432–1451 рр.; князь Гліб Юрійович Довговд, служебнику якого привілеєм 1450 р. дружина Свидригайла Анна підтвердила землі;³⁵ друцькі князі Іван Баба, Іван Путята, Василь Красний, Дмитро Сокира; князь Борис Іванович Глинський; сини князя Гурка Федоровича, які тримали Кроснічин до 1433 р.; городенський князь Митько Давидович, який перебував в полоні у Зигмунта Кейстутовича в 1432–1440 рр.; неznаного походження князі Козеки, які отримали на Волині володіння від Свидригайла у 1445 р.;³⁶ пінський князь Юрій Семенович, який був у Луцьку 10.02.1452 р. в момент смерті Свидригайла Ольгердовича разом з його вірним воєводою Юршею;³⁷ у різні періоди князі Сангушки і, напевно, родоначальник Ружинських – князь Іван, внук чи правнук Олександра Наримунтовича, який отримав Ружин біля Ковеля.³⁸

Непросто складались відносини Свидригайла з бельським князем Іваном Володимировичем. Свояк короля Ягайла спочатку пішов за своїм старшим братом Олельком і Свидригайло навіть ув'язнив його дружину. Під Вількомиром Іван Володимирович вже воював на стороні Свидригайла і потрапив в полон. Сім'я його залишилася в Литві, а сам князь мусив емігрувати. У 1445–1446 рр. він княжив у Новгороді Великому.

Вмираючи, Свидригайло Ольгердович закликав до Луцька своїх соратників і литовські війська, щоб не допустити захоплення Волині поляками. Після його смерті Волинь зберегла статус автономної землі, де князівські родини змагалися за уряди старости володимирського та маршалка волинського, а волинські уділи поступово перетворилися у приватні володіння і майорати. Формальне існування окремих з них поступово втратило свій політичний зміст. Після Люблінської унії 1569 р. ніщо вже не заваджало утворити на колишніх землях держави Свидригайла Ольгердовича Волинське і Брацлавське воєводства.

¹ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 54, 450

² Archivum ksiązat Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie wydane nakładem właściciela pod kierownictwem Z. L. Radzimińskiego przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczaaka. t. 1, Lwów, 1886, № 15, s. 14; Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430. Cillectus opera A. Prochaska. Cracovia. 1882, № 170

³ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy..., s. 202; Зотов П. В. О черниговских князьях по Любецкому синодику и о черниговских князьях в татарское время. СПб., 1892, с. 167

⁴ Kotzebue A. Switrigal ein Beitag zu den Geschichten von Lithauen, Russland, Polen, Preussen. Leipzig, 1820; Коцебу А. Ф. Свитригайло великий князь литовский. СПб., 1835; Молчановский Н. В. Очерк известий о Подольской земле до 1434 года. К., 1885; Lewicki A. Powstanie Swydrygajla. Kr., 1892; Halecki O. Ostatnie lata Swidrygielly i sprawa Wołyńska za Kazimerza Jagiellończyka Kr., 1915; Zajączkowski S. Wołyń pod panowaniem Litwy // Rocznik Wołyński. t. II, Równe, 1931, s. 1–25; Бучинський Б. Кілька причинків до часів великого князя Свидригайла // Зап. НТШ, т. 76, с. 117–142

⁵ Codex epistolaris saeculi decimi quinti Augusti Sokolowski et Josephi Szujski. Cracoviae, 1876, t. II, p. 291

⁶ Dlugossii J. Historiae Poloniae, t. III–IV, Kr., 1873, p. 417

⁷ ПСРЛ, т. 35, с. 223

⁸ Шабұльдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси..., с. 139

⁹ Dlugossii J. Historiae Poloniae, t. III–IV, Kr., 1873, p. 422–423

¹⁰ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 193–194

¹¹ Liv-, Est- und Curlandisches Urkundenbuch..., VIII, № 462

¹² Бучинський Б. Кілька причинків до часів вел. кн. Свидригайла // Зап. НТШ, т. LXXVI, с. 118–124

¹³ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 200

- ¹⁴ Pulaski K. Książęta Holszancy // Szkice i poszukiwania historyczne. Kraków, 1887, t. I, s. 272
- ¹⁵ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 205–206
- ¹⁶ Войтович Л. В. Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів..., с. 58
- ¹⁷ ПСРЛ, т. 35, с. 34, 57, 76, 106, 109, 141, 163, 189, 211, 231
- ¹⁸ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy..., s. 288
- ¹⁹ Idem., s. 277
- ²⁰ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 212
- ²¹ ПСРЛ, т. 35, с. 34, 57, 77, 107
- ²² Войтович Л. В. Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів..., с. 139
- ²³ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy..., s. 64
- ²⁴ ПСРЛ, т. 35, с. 34, 57, 77, 107
- ²⁵ Semkowicz W. O ustroju chorągiewnym w bitwie pod Grunwaldem // Miesiecznik Heraldyczny. 1910, III
- ²⁶ Grydiel J. Zycie i dzialalnosc Zygmunta Korybutowicza // Prace Komisji Historycznej. Ossolineum, 1988, № 52
- ²⁷ Skrzypek J. Bitwa nad rzeką Święta // Przegląd Historyczno-Wojskowy. 1938, t. X, z. 1
- ²⁸ ПСРЛ, т. 35, с. 34, 57, 76, 106, 109, 141, 163, 189, 211, 231
- ²⁹ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 219–227
- ³⁰ АЗР, т. 1, № 42, с. 56–57
- ³¹ Собчук В. Дениско Мукусійович і Денисовичі на півдні Волині в XV – другій третині XVI ст. // Четверта наукова геральдична конференція. 36. тез і пов. Льв., 1994, с. 69–71
- ³² Archeogr. zbornik dokumentów, odnoszących się do północno-zachodniej Rusi, t. 1, W., 1867, dok. 31, s. 90
- ³³ Войтович Л. В. Генеалогія династії Рюриковичів і Гедиміновичів..., с. 165–167
- ³⁴ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy..., s. 14
- ³⁵ Ibid., s. 55
- ³⁶ Ibid., s. 180
- ³⁷ Грушевський М. Історія України-Руси..., т. IV, с. 243
- ³⁸ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy..., s. 413

Табл. 27. ДИНАСТІЇ ЛИТОВСЬКИХ КНЯЗІВ.

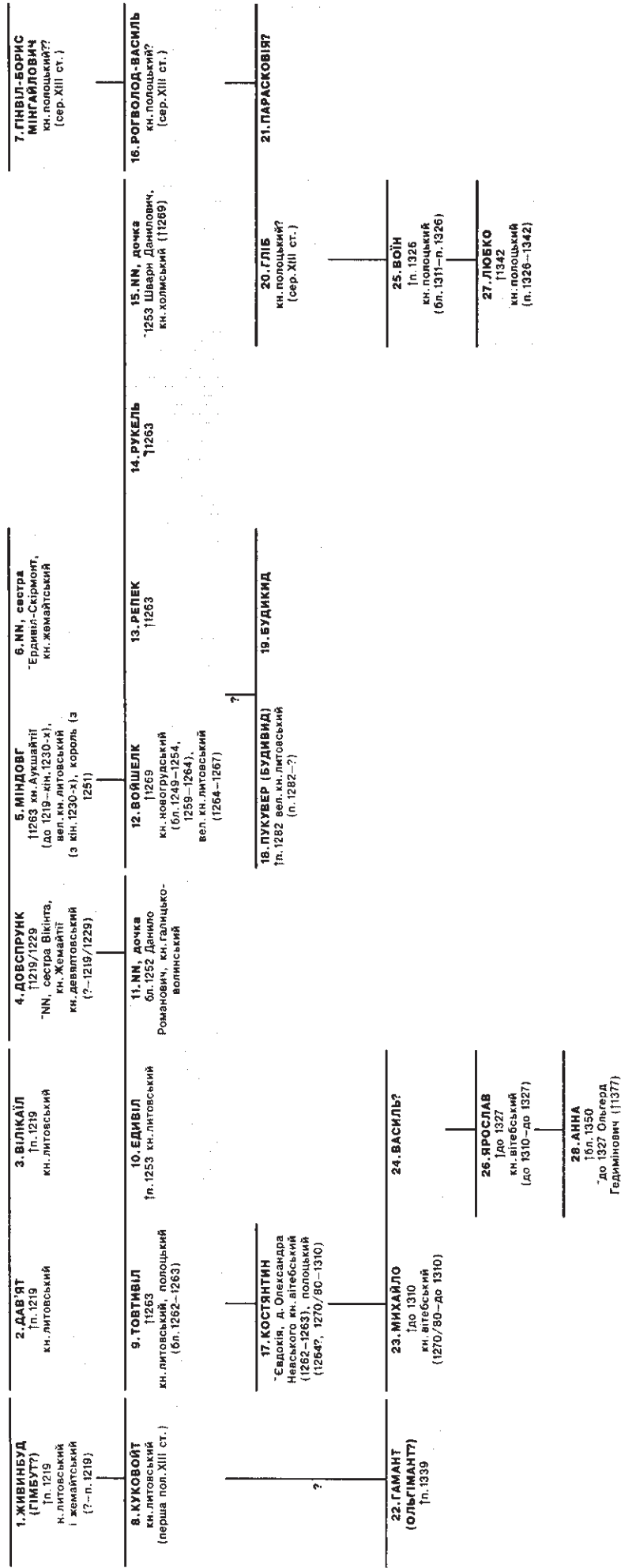


Табл. 28. ДИНАСТІЇ ЖЕМАЙТСЬКИХ КНЯЗІВ.

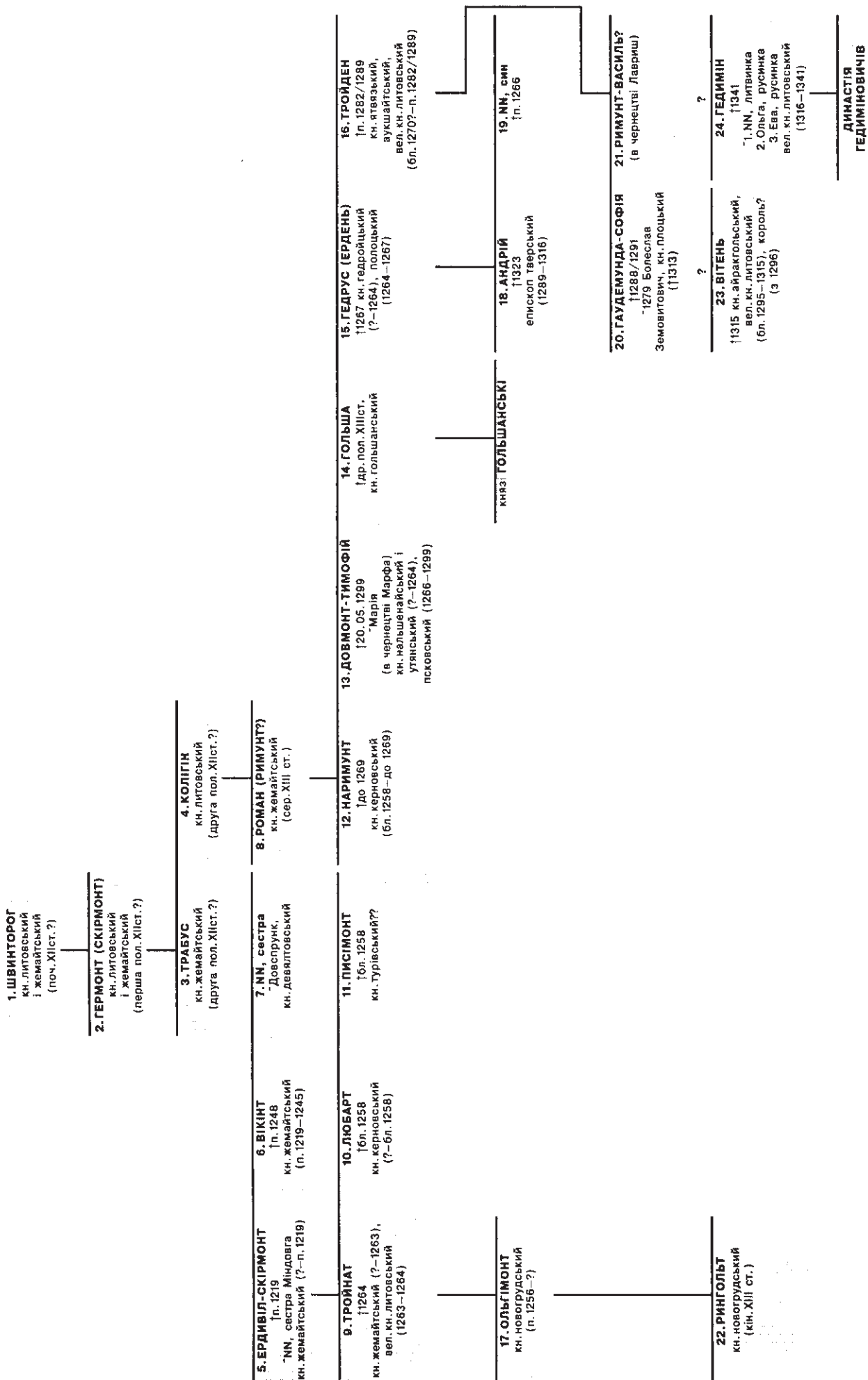


Табл. 36. ГЕДИМІНОВИЧІ. ОЛЬГЕРДОВИЧІ.

ОЛЬГЕРД ГЕДИМІНОВИЧ †1377		
<p>1. ВІНГОЛЬТ-АНДРІЙ †12.08.1399 кн. полоцький (1342–1376, 1386–1399), псковський (1343–1349, 1375–1385)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ АНДРІЙОВИЧІ</p>
<p>2. ФЕОДОРА †1377 Святослав Титович, кн. карачевський</p>		
<p>3. NN, дочка †Іван Семенович, кн. новосильський</p>		
<p>4. БУТАВ-ДМИТРО †12.08.1399 кн. трубчевський (кін. 1360-х–1379), брянський (1370–1379, 1390–1399)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ ДМИТРОВИЧІ</p>
<p>5. АГРИПИНА †1354 Борис Костянтинович, кн. городецький і нижегородський (†1394)</p>		
<p>6. КОСТЯНТИН †п. 1386</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ ЧАРТОРИЙСЬКІ</p>
<p>7. КЕНКА †Казимир IV, кн. щецінський (†1368)</p>		
<p>8. ВОЛОДИМИР †п. 1398 кн. київський (1392–1393), копильський (1395–п. 1398)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ ВОЛОДИМИРОВИЧІ</p>
<p>9. ОЛЕНА †1372 Володимир Андрійович, кн. серпуховський (†1410)</p>		
<p>10. ФЕДІР †бл. 1394 кн. ратненський (до 1377–1394), кобринський (до 1387–1394?)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ ФЕДОРОВИЧІ</p>
<p>11. МАРІЯ †1. Войдило (†1382) 2. Давид Дмитрович, кн. городецький (†п. 1388)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ ЛУКОМСЬКІ</p>
<p>12. ЯГАЙЛО-ЯКІВ-ВЛАДИСЛАВ *бл. 1351 †1.06.1434 1. 18.02.1386 Ядвига (*1373 †17.07.1399), кор. Польщі 2. 24.01.1402 Анна, д. Вільгельма, гр. Цельського (*1380/81 †20/21.03.1416) 2. 05.1417 Ельжбета Грановська (*бл. 1372 †12.05.1420) 4. 7.02.1422 кн. Софія Андріївна Гольшанська (*бл. 1405 †21.09.1461) вел. кн. литовський (1377–1392), кор. польський (1386–1434)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ ЯГЕЛЛОНИ</p>
<p>13. СКІРГАЙЛО-ІВАН †1396 кн. полоцький (1376–1386), київський (1395–1396), намісник вел. кн. литовського (1387–1392)</p>		
<p>14. КОРИБУТ-ДМИТРО †бл. 1405 †Анастасія, д. Олега Івановича, вел. кн. рязанського кн. сіверський (бл. 1370–1392), невізський (до 1388–бл. 1405), чернігівський? (1401–бл. 1405)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ КОРИБУТОВИЧІ</p>
<p>15. ОЛЕКСАНДРА †16.06.1434 †1387 Земовит IV, кн. черський, равський, сохачевський, плоцький, куявський і белзький (†1428)</p>		
<p>16. ЛУГВЕНІЙ-СЕМЕН †п. 1431 †1.14.06.1392 Марія, д. Дмитра Донського (†15.05.1399) 2. 1406/7 NN, з моск. династії кн. мстиславський (до 1379–п. 1431)</p>		<p>ГЕДИМІНОВИЧІ ОЛЬГЕРДОВИЧІ СЕМЕНОВИЧІ</p>
<p>17. КОРИГАЙЛО-ВАСИЛЬ-КАЗИМИР †1390</p>		
<p>18. ВІГУНТ-ФЕДІР-ОЛЕКСАНДР †28.06.1392 †25.01.1390 Ядвига, д. Владислава Опольського</p>		
<p>19. СВИДРИГАЙЛО-ЛЕВ-БОЛЕСЛАВ †10.02.1452 †1. NN, д. Івана Святославича, уд. кн. смоленського 2. 1430 Анна, д. Івана Івановича, кн. старицького (†1404/до 1406 †1471/84) кн. в'їтебський (бл. 1391–1393), подільський (1401–1405), жидачівський (1403–бл. 1405), сіверський і чернігівський (1405–1409, 1419–1430), волинський (1434–1452), вел. кн. литовський (1430–1435)</p>		
<p>20. МІНІГАЙЛО-МИХАЙЛО †п. 1391</p>		

Табл. 49. ГЕДИМІНОВИЧІ. КОРЯТОВИЧІ.

